

Lamed

List za radoznale

Izabrao i priredio Ivan L Ninić

Godina 12

Broj 8

August 2019.

Peter Sloterdijk

Kapitalizam i kleptokracija

Na početku svih ekonomskih odnosa, smijemo li vjerovati klasicima, stoje samovolja i lakovjernost. Rousseau u znamenitoj uvodnoj rečenici drugog dijela *Rasprave o podrijetlu i osnovama nejednakosti među ljudima* iz 1755. godine daje potrebno objašnjenje: “Prvi kojemu je, nakon što je ogradio neko zemljište, palo na um reći—‘ovo je moj!’ i našao na lakovjerne (*simples*) ljude koji su mu povjerovali, u stvari je osnivač građanskog društva (*société civile*)”. Prema tome, ono što nazivljemo “privrednim životom” započelo je tako što je netko uspio postaviti uvjerljivu ogradu i što je ograđeni teren autoritativnim govornim činom stavio sebi, gospodaru ograde, na raspolaganje: *Ceci est à moi*. Prvi poduzetnik jest onaj tko je prvi uzeo—prvi građanin i prvi lupež. Njega je neizbježno pratio i prvi javni bilježnik (notar). Tako nešto kao što je obrada tla koja daje višak vrijednosti jest pred-ekonomska “djelotvorna radnja” (*Tat-handlung*) koja se ne sastoji ni od čega drugog osim sirove geste prisvajanja. Bez pristanka “lakovjernih” koji vjeruju u valjanost prvog uzimanja, pravo posjedovanja ne bi se dugo održalo. Ono što započinje kao zauzimanje, zapečaćuje se unosom u katastarske knjige. Ponajprije samovolja, a potom blagoslov legalnog priznanja. Prema tome, tajna se građanskog društva krije u naknadnom posvećenju inicijative koja u sebi nosi nasilje. Kada je posrijedi početna pljačka, što će se kasnije pretvoriti u pravni titular, najvažnije je biti prvi. Tko je kasno stigao, toga će život kazniti. Tko živi s pogrešne strane ograde, taj ostaje siromašan. Siromašnima se svijet pričinja mjestom na kojem je ruka drugog sve uzela još i prije no što su oni prispjeli na poprište.

Rusoovski mit o rađanju građanskog društva iz okupacije zemlje ostavio je snažan učinak na čitatelje u

političkoj moderni. Marx je bio toliko impresioniran izvornim postavljanjem ograde da je pokušao cijelu ranu povijest “kapitalizma” svesti na takozvanu prvotnu akumulaciju, na zločinačku samovolju nekoliko britanskih zemljišnih veleposjednika kojima je, kako je mislio, palo na um ograditi goleme površine zemlje i pustiti tu velika krda kapitala s krznom pasti— a što je prirodno podrazumijevalo da su prethodno otjerali ranije posjednike ili korisnike te zemlje. Kada je Marx kasnije svoju teoriju privrede vođene kapitalom razvio u obliku *Kritike političke ekonomije*, učinio je to na temelju slutnje, nadahnute Rousseauom, da sveukupna ekonomija počiva na pretpostavci pred-ekonomske samovolje—upravo na onoj inicijativi nasilnog ograđivanja iz koje je, nakon puno međukoraka, proistekao aktualni vlasnički poredak građanskog društva. Prve inicijative *beati possidentes* jednake su izvornom zločinu—one nisu ništa manje doli ponavljanje prvotnog grijeha na polju vlasničkih odnosa. Čovjek je doživio pad čim je privatno vlasništvo izdvojeno iz zajedničkog. Taj se pad nastavlja u svakom sljedećem ekonomskom činu.

Takav način gledanja na stvari nalazi se u osnovi modernog habitusa pomanjkanja respektiranja važećeg prava (habitusa karakterističnog za marksizam, ali ne samo za njega), napose najgrađanskijeg među pravima, prava na nepovredivost vlasništva. Svatko tko vjeruje da je kadar prozreti “postojeće” kao rezultat jednog početnog neprava, automatski će prestati poštovati pravo. Budući da se vlasništvo, tako promatrano, može svesti na izvornu “pljačku” iz difuznog zajedničkog imetka, tada sadašnji vlasnici trebaju računati da će jednoga dana u sferi politike doći na red korigiranje tako nastalih odnosa. Taj će dan svanuti kada “lakovjerni” (*simples*) prestanu to biti. Tada će se oni sjetiti “zločina” koji je počinjen postavljanjem prve ograde. Ispunjeni prosvijećenim revolucionarnim elanom, krenut će rušiti postojeće ograde. Nakon toga će politika morati zajamčiti nadoknadu štete za ono što je većini oduzeto prvom raspodjelom: općem će biti

vraćeno ono što su prvi privatni uzimatelji prisvojili. U osnovi svakog revolucionarnog pomanjkanja respektiranja nalazi se uvjerenje da naposljetku nema nikakvog značenja to što sadašnji "legitimni" vlasnici nisu isti oni od jučer. Od pomanjkanja respektiranja do razvlaštenja samo je jedan korak. Sve avangarde objavljuju da se mora iznova obaviti preraspodjela svijeta.

Na ovoj pozadini lako je razumjeti zašto su sve "kritičke" ekonomije nakon Rousseaua morale biti samo opće teorije krađe. Gdje su lupeži na vlasti, makar oni već odavna postali upravljači, tu realistička ekonomska znanost ne može biti drugo nego nauk o kleptokraciji imućnih. U teorijskoj perspektivi, taj će nauk objasniti kako to da su bogati oduvijek i vladajući: tko je u početnom uzimanju zemlje zgrabio, taj će i u kasnijem uzimanju moći biti među prvima. Iz političke perspektive, nova znanost o "ruci što uzima" objašnjava zašto se realno egzistirajuća oligarhija može prevladati samo povratkom na početno uzimanje. Tako je na scenu stupila najmoćnija političko-ekonomska misao 19. stoljeća, ona koja je, zahvaljujući sovjetskom eksperimentu od 1917. do 1990, sudjelovala u definiranju prethodnog stoljeća: ta misao artikulira kvazi-homeopatsku ideju da u slučaju izvorne krađe od strane nekolicine od pomoći može biti samo čudoredno opravdana povratna krađa od strane mnogih.

Kritiku aristokratske i građanske kleptokracije, koju je začela Rousseauova početna teza puna slutnje, preuzelo je radikalno krilo Francuske revolucije; preuzelo ju je s ogorčenim oduševljenjem iz kojeg je iznikla pogibeljna povezanost idealizma i resantimana. Već je kod ranih socijalista gotovo *expressis verbis* značilo: vlasništvo je krađa. Mladi Marx je u početku bio jako naklonjen anarhistu Pierre-Joseph Proudhonu, koji je skovao ovu zloglasnu frazu i tražio, u spisu o vlasništvu iz 1840. godine, ukidanje starog poretka i zasnivanje proizvođačkih saveza u kojima neće biti uprave. Dobro je znano da je Marx, nekoliko godina kasnije, kada je okrenuo leđa prudonističkoj inspiraciji, iznio zahtjev da se priroda problema vlasništva i *eo ipso* fenomenom krađe, ispita dubljim zalaganjem u njezine temelje. Marx je i kasnije u klasičnom tonalitetu pomanjkanja respektiranja iznosio parolu "eksproprijacija eksproprijatora", ali to se tada više nije svodilo na ispravljanje nepravde učinjene u pradavno doba. Štoviše, taj marksistički postulat, oslonjen na mudro konfuznu teoriju vrijednosti, smjera na ukidanje pljačkaških odnosa što se svakodnevno obnavljaju u sustavu kapitala. Ti odnosi navodno određuju da se "vrijednost" svih industrijskih proizvoda neprekidno nepravedno raspodjeljuje: za radnike samo egzistencijalni minimum, a za vlasnike kapitala višak vrijednosti. Iz Marxove teorije viška vrijednosti proizašla je plodna teza formulirana na polju kritike vlasništva. Kada ona sve obasja, tada vidimo kako je buržoazija,

premda je *de facto* proizvođačka klasa, zapravo iz temelja kleptokratski kolektiv čiji *modus vivendi* zaslužuje prezir, i utoliko više što se službeno poziva na opću jednakost i slobodu—između ostalog i na slobodu sklapanja ugovora prilikom ulaska u proizvodne odnose. Ono što se utvrđuje u pravnoj formi slobodno sklopljenog ugovora o razmjenskim odnosima između poduzetnika i radnika nije ništa drugo nego još jedan slučaj onoga što je Joseph Proudhon nazvao "opresivno vlasništvo". Otuda put vodi ravno do one krađe viška vrijednosti koja navodno postoji svuda gdje postoji dobitak na strani kapitala. Plaćanje je nadnice uzimanje pod izgovorom davanja; nadnica je krađa odjevena slobodom, pravno reguliranom razmjenom. Samo zahvaljujući ovakvom moralizirajućem stiliziranju temeljnih privrednih odnosa mogla je riječ "kapitalizam" postati izrazom kojim se u politici netko napada i izrazom koji se sistematski razumije kao pogrdan. On danas ponovno na takav način kruži. Kapitalizam se razumije kao nastavak feudalne eksploatacije robova i kmetova sredstvima moderne, odnosno buržoaske eksploatacije onih koji primaju nadnicu.

To je ono što se kaže tezom da se "kapitalistički" privredni poredak pokreće bazalnim antagonizmom kapitala i rada—tezom koja u svom sugestivnom patosu počiva na pogrešno prikazanim zbiljskim odnosima: naime, pokretač modernog načina privređivanja ne treba tražiti u igri u kojoj su (industrijski) kapital i rad suprotstavljeni. On se štoviše krije u antagonističkom odnosu povjerenika i dužnika. Modernu privredu pokreće briga kako vratiti kredit—i u pogledu te brige kapital i rad se nalaze na istoj strani. Ipak, u ovim danima financijske krize bulevarski tisak piše: kredit je duša svakog poduzeća, plaće treba otplaćivati posuđenim novcem—a samo u slučaju uspjeha, i iz zarade. Profitni nagon je epifenomen dugovanja, a faustovski nemir neprestano živog poduzetnika nije ništa drugo do psihički refleks zbog kamatnog stresa. No podvala da je "kapital" samo pseudonim za nezaisitnu pljačkašku energiju živi sve do Brechtove *sottise* (*bedastoće, prim. prev.*) da pljačka banke nije ništa u usporedbi s osnivanjem banke. Tu vidimo još nešto: u analizama klasične ljevice kaže se da je na onaj tko je na vlasti vazda lupež i da nema maske koje će to prikriti i da nije važno koliko se poduzetnici trse izaći u susret onima koji rade za njih. Što se tiče "građanske države", prema ovom tumačenju, ona ne može biti ništa više nego sindikat obrane dobro znanih "vladajućih interesa".

Nema neke svrhe sada nabrajati razne zablude i pogrešna razumijevanja koja su, na crti od Rousseaua preko Marxa do Lenjina, svojstvena avanturističkim konstrukcijama oko načela vlasništva. Ovaj potonji je pokazao što se zbiva kada se formula "eksproprijacija eksproprijatora" prevede iz sfere sektaških traktata u

sferu terora državne partije. Njemu treba zahvaliti za nenadmašni uvid da usud kapitalizma, kao i njegovog navodnog protivnika, socijalizma, neminovno ovisi o načinu kako je uobličena moderna država.

I doista, moramo pogledati kakva je današnja država ako nas zanima dokle je u svojem umijeću stigla “ruka što uzima”. Da bismo točno razumjeli razmjere današnjeg nečuvenog nadimanja države potrebno je podsjetiti se historijskog srodstva između ranog liberalizma i začetaka anarhizma. Oba je pokreta nadahnjivala odveć varljiva vjera da ulazimo u eru slabih država. Liberalizam je težio minimalnoj državi koja će svojim građanima upravljati gotovo neosjetno i ostaviti ih na miru da rade svoje poslove, a anarhizam je na dnevni red stavio čak i zahtjev za potpunim odumiranjem države. U oba je postulata bilo živo očekivanje, tipično za 19. stoljeće i njegovo mišljenje koje je sljepo za sistem, da će pljački naskoro doći kraj. Jedni su vjerovali da će se to dogoditi putem već zakašnjelog razvlašćivanja onih koji su neproduktivni i samo isisavaju novac od drugih, to jest razvlašćivanja plemstva i klera; drugi su vjerovali da se pljačka može zaustaviti rastvaranjem (*Auflösung*) poznatih društvenih klasa na male krugove u kojima neće biti otuđenja i koji će sami konzumirati ono što proizvedu.

Iskustvo je dvadesetog stoljeća pokazalo da logika sistema ide i protiv anarhizma i protiv liberalizma. Koga zanima što danas doista radi “ruka što uzima”, taj bi trebao ponajprije pogledati najveću uzimajuću moć modernog svijeta, danas ostvarenu državu poreza, koja se sve više postaje dužnička država. Preduvjeti da to razumijemo *de facto* se nalaze pretežno u liberalnim tradicijama. U njima se na uznemirujući način skrbno notira kako se moderna država tokom stotina godina polako preoblikovala u golemo čudovište koje guta i troši novac.

To se preoblikovanje događa ponajprije basnoslovnim proširenjem zone oporezivanja, pri čemu nije od najmanjeg značaja uvođenje progresivnog poreza na dohodak—poreza koji zapravo nije ništa manje do funkcionalni ekvivalent socijalističke konfiskacije, uz jednu značajnu prednost što se postupak može ponavljati iz godine u godinu, barem u slučaju onih koje cijedenje od prethodne godine nije uništilo. Da bismo na pravi način shvatili koliko su danas dobrostojeće klase tolerantne prema porezima možda bismo se trebali prisjetiti da je kraljica Viktorija, kada je prvi put porez na dohodak u Engleskoj podigla na 3,3 procenta, razmišljala nije li time prijedena granica drskosti. U međuvremenu smo se odavno navikli na stanje u kojem šačica radno uspješnih puni više od polovicu nacionalnog budžeta.

Zajedno sa šarenom listom stvaranja i isisavanja, koji se uglavnom tiču potrošnje, javlja se jedan

fenomenalan ishod: posve izgrađene poreske države uzimaju polovicu ukupnoga privrednog uspjeha svojih produktivnih slojeva za fiskus, a oni koji su time pogođeni ne pribjegavaju najplauzibilnijoj reakciji, antifiskalnom građanskom ratu. To je posljedica političke dresure u modernom društvu zbog koje bi svaki ministar financija u apsolutizmu mogao puknuti od zavisti.

Što se tiče opisanih odnosa, lako je vidjeti zašto je pogrešno postavljeno pitanje ima li “kapitalizam” budućnost. Mi danas ne živimo “u kapitalizmu”, kako to stalno iznova sugerira koliko nemisaona toliko histerična retorika u zadnje vrijeme. Mi živimo u poretku stvari koji bi se *cum grano salis* morao definirati kao polu-socijalizam, animiran od strane masovnih medija, koji počiva na privredi s privatnim vlasništvom i u kojem poreska država samo grabi. Sramni službeni naziv za to glasi “socijalna tržišna privreda”. Što se tiče aktivnosti “ruke što uzima”, od kada ju je monopolizirala u nacionalnom i regionalnom fiskusu, ona je uglavnom u službi zadataka zajednice. Posvećuje se sizifovskim poslovima koje izvire iz zahtjeva za “socijalnom pravdom”. Svi oni počivaju na uvidu da onaj tko hoće puno uzimati, taj mora i puno davati. Tako je od sebičnog i direktnog iskorištavanja u feudalno doba, u modernom dobu nastala gotovo nesebična, pravno obuzdana državna kleptokracija. Moderni ministar financija je Robin Hood koji se zakleo da će poštovati ustav. Uzimanje s čistom savješću, koje odlikuje “ruku javnosti”, to jest javne državne službe, opravdava se, kako ideal-tipski tako i pragmatički, nepriznatom korisnošću u pogledu socijalnog mira—a da ni ne spominjemo druga postignuća države koja uzima i daje. Činitelj korupcije se pritom uglavnom drži u umjerenim granicama, iako iz Kölna i Münchena stižu neki signali koji navješćuju da možda i nije tako. Tko želi pravilno ocijeniti ovdašnje uvjete, treba se samo sjetiti kakvi su odnosi u postkomunističkoj Rusiji u kojoj čovjek bez ikakva podrijetla, netko poput Vladimira Putina, za nekoliko godina službe na vrhu države može prikupiti bogatstvo od više od dvadeset milijardi dolara.

Liberalnim promatračima ovoga današnjeg čudovišta, na leđima kojeg jaše sistem socijalnog zbrinjavanja, treba zahvaliti što su skrenuli pozornost na skrivene opasnosti u takvom stanju stvari—na mogućnost pretjerane regulacije koja poduzetničkom elanu postavlja preuske granice, potom na pretjerano oporezivanje koje kažnjava uspjeh, i na pretjerano zaduživanje zahvaljujući kojem je ozbiljno domaćinstvo zamijenila spekulativna frivolnost, i u javnoj i u privatnoj sferi. Autori liberalne tendencije prvi su ukazali da u današnjim uvjetima postoji tendencija obrnutog iskorištavanja: ako su u ranijim okolnostima bogati, bez ikakve sumnje živjeli neposredno na račun siromašnih, u ekonomskoj moderni može doći do toga

da neproduktivni posredno žive na račun produktivnih—i to na način koji može biti pogrešno protumačen, naime tako da dobivaju ono što im je rečeno i čak vjeruju da im se čini nepravda jer im se zapravo još više duguje. Danas polovicu svih stanovnika modernih država doista čine ljudi bez ikakvih prihoda ili s niskim zaradama, dakle oni koji su oslobođeni bilo kakvih davanja i opstanak kojih u velikoj mjeri ovisi o radu one polovice koja je porezno aktivna. Ako bi se takvi uvidi proširili i radikalizirali, moglo bi u 21. stoljeću doći do desolidarizacije u velikom stilu. Ta bi desolidarizacija bila posljedica toga što bi gotovo previše plauzibilna liberalna teza o iskorištavanju produktivnih od strane neproduktivnih spustila na niži rang puno manje plauzibilne lijeve teze o iskorištavanju rada od strane kapitala. To bi sa sobom povuklo post-demokratske konsekvence koje bi zasad bilo bolje ni ne pokušati ocrtati.

Velika pogibelj za budućnost sistema trenutno dolazi od dužničke politike kejnzijanzimom zatrovanih država. Ta dužnička politika vodi, diskretno ali neizbježno, do situacije u kojoj će dužnik još jednom opljačkati svojeg povjerenika—onako kao što se to često zbivalo u povijesti pljačke, od dana faraona pa sve do valutnih reformi u dvadesetom stoljeću. Novost ovog aktualnog fenomena tiče se ponajprije pantagruelske dimenzije javnog duga. Bio to otpis duga, insolventnost, valutna reforma ili inflacija—sljedeća je velika konfiskacija na putu. Već je sada jasno kako glasi radni naslov scenarija budućnosti: sadašnjost koja pljačka budućnost. “Ruka što uzima” poseže čak i za životima nadolazećih pokoljenja—nepoštovanje obuhvaća čak i prirodne osnove našeg života, kao i buduće naraštaje.

Jedina moć koja bi se mogla protustaviti pljačkanju budućnosti morala bi počivati na jednom novom socijal-psihološkom iznalaženju “društva”. To iznalaženje ne bi bio ništa manje nego revolucija ruke što daje. Ono bi vodilo ukidanju obaveznog oporezivanja i njegovom pretvaranju u poklon zajednici (*Allgemeinheit*)—a da pritom javni prostor zbog toga ne bi nužno bio osiromašen. Taj bi timotički (za Sloterdijka je *thymos* svijest vođena ponosom da je čovjek kadar nešto darovati, prim. prev. M. K.) preokret pokazao da u vječnom prijeporu između lakomosti i ponosa gdje gdje i ovo drugo može pobijediti.

Peter Sloterdijk, *Die nehmende Hand und die gebende Seite: Beiträge zu einer Debatte über die demokratische Neubegründung von Steuern*. Suhrkamp, Berlin 2010, str. 97–105.

Preveo s njemačkog *Mario Kopic*

Furio Jesi – Károly Kerényi

Demon i mit

Prepiska 1964 – 1968.

[Podijeli na usluzi Facebook](#) [Podijeli na usluzi Twitter](#)
[Podijeli na Pinterestu](#) [Pošalji ovo e-poštom](#)

© Art & Architecture - Giuliano Di Bonaventura

[1] Jesi Kerényiju

Torino, 30. 5. 1964.

Poštovani profesore, dopustio sam sebi da Vam u odvojenoj pošiljci dostavim izvatke nekoliko svojih članaka o egipatskoj i grčkoj religiji i nadam se da Vas oni mogu zanimati.

To mi pruža priliku da Vam pišem i uvjeravam Vas da je za mene ovakav epistolarni odnos vrlo važan jer Vaše su mi studije služile kao vodič još otkako sam se prihvatio proučavanja ovakve vrste. Posebno Vaš i Jungov *Uvod u bit mitologije*, to je bila prva znanstvena knjiga o toj temi koju sam pročitao zamalo kao dječak i ona mi je omogućila razumjeti iz kojih se perspektiva može promatrati – i potom pokušati približiti – mitološka činjenica. Dugo sam stoga htio iskazati Vam svoju zahvalnost za ono što ste me naučili, ali priznajem da nisam nalazio opravdanja da Vam pišem jer nisam imao ništa za predstaviti a da Vas to može zanimati. Sada sam, premda uz poneku dvojbu, prikupio što sam do danas napisao i to sam Vam poslao. Ako nadete strpljenja da pročitate moje članke vidjet ćete barem to da je Vaše podučavanje dovelo do prikupljanja kojeg novog dokumenta.

Posebno tijekom [arheološkog] istraživanja provedenog u Grčkoj, u Dodoni, Samotraki, Thasosu i Miken, zadržavao sam se na svemu onome što mi je dopuštalo bolje upoznati sliku izvorne Kore u njezinim prvim manifestacijama na grčkome tlu.

Ne želim Vam više dosađivati ovim već predugim pismom. Ako pronađete nešto zanimljivo u mojim radovima, bit ću Vam zahvalan na prosudbi. U protivnom, molim da oprostite mojoj odvažnosti, s obzirom na interes i predanost kojima se godinama nastavljam nadovezivati na Vaša proučavanja.

Primate već sada moje najdublje zahvale

Furio Jesi

[2] Jesi Kerényiju

Torino, 21. 9. 1964.

Cijenjeni profesore,

dopuštam sebi ponovno da Vam zasmetam pismom, ponajprije zato da bih toplo zahvalio na Vašem članku "*Agalma, eikon, eidolon*", meni posebno dragocjenom jer se bavi onom temom – *eidolon* – o kojoj sam i sâm pokušao iznijeti poneka razmišljanja u tekstu "Izidinski aspekti kod Helene".

Potom, bio bih Vam iznimno zahvalan, ako mi dopustite, da upitam za poneki savjet u vezi sa započetim radom, točnije rečeno studijom o odnosu pisca Cesarea Pavesea, te etnoloških i povijesno-religijskih proučavanja. Ta je studija namijenjena idućem broju časopisa *Kratilos*, posvećenom u cijelosti Paveseu.

Kao što se možda sjećate, Pavese je za nakladnika Einaudi uređivao ediciju etnoloških i religijskih studija u kojoj su, u talijanskom prijevodu, bila objavljena razna temeljna djela poput *Povijesti afričke civilizacije* Lea Frobeniusa i pojedini Vaši eseji (*Kćeri Sunca*, *Uvod u bit mitologije* itd.). Iz proučavanja Paveseovih radova o mitologiji, odnosa mitologije i poezije itd. jasno proizlazi da su Vaši i Frobeniusovi radovi značajno utjecali na njegova uvjerenja s time u vezi. Zanimljivo je konstatirati i to da je, preko Vas i Frobeniusa, Pavese stupio u kontakt s njemačkim poetikama s početka stoljeća koje on nije izravno poznao.

Upravo s time u vezi, evo moje prve dvojbe: odnosi Lea Frobeniusa i kruga oko Stefana Georgea. Čini mi se neprijepornim da Frobeniusovo učenje o *paideumi* nije strano onome što je Klages vidio u Georgeu. A Frobeniusovo poticanje na "življenje vlastite uloge", posebno gdje se ono odnosi na Nijemce, nije daleko od Georgovih proricanja ljudske budućnosti. Vi koji ste izbliza upoznali Frobeniusa, možete li mi dati kakav savjet s time u vezi? Za mene bi bilo zanimljivo znati je li Frobenius bio u izravnim odnosima s Georgeom. Znam jedino to da je brat Lea Frobeniusa, Hermann, naslikao pjesnikov portret.

Dopustite mi još jedno pitanje. Vi poznajete djelo pjesnika Giovannija Pascolija u kojemu se pojavljuje slika "djeteta" koje živi u pjesnikovoj duši i koje – jer Pascoli je veliki poznavatelj klasičnog svijeta – otkriva platonovske crte? To mi je pitanje došlo spontano čitajući Vaš zadivljujući esej "Božansko dijete". Spontano sam pomislio da je upravo Kerényi mogao pozornije od drugih čitati Pascolijevo djelo.

Još jedanput Vas molim da mi oprostite na odvažnosti kojom remetim Vaš mir a nalazi svoje jedino opravdanje u divljenju što ga gajim prema Vašim studijama, koje su mi doista bila najautoritativnija poduka na putu povijesno-religijskih proučavanja.

Vaš najštovaniji

Furio Jesi

[3] Kerényi Jesiju

Prof. Dr. D. K. Kerényi

Ascona, 5. 10. 1964.

Dragi gospodine direktore Jesi,

mnoge mi stvari trebate u ovome času oprostiti: to da tek danas odgovaram na Vaše pismo od 21. rujna, toliko bogato sadržajima – ali kada je ono stiglo bio sam na putovanju zbog niza konferencija u Njemačkoj i Nizozemskoj; to da odgovaram kratko – ali za duže pismo ne bih do daljnega mogao pronaći vremena; da odgovaram na njemačkom a ne na talijanskom – ali Vi na tako pohvalan način citirate njemački izvornik mojih knjiga koje su se pojavile i na talijanskom; i napokon, primivši bogat dar vaših radova – zbog razloga netom navedenih – na njih još uvijek nisam dao epistolaran odgovor. Držim ih ipak u blizini i vjerojatno ću ih često čitati u skorim vremenima, tijekom rada o Dionizu i njegovim prvim odnosima s drevnim Orijentom.

Cesare Pavese bio je upravo onaj, u Italiji, koji me je otkrio, i to ne jedino na području povijesti religija, nego na onome talijanske kulture općenito. Posjedujem primjerak njegovih *Dijaloga s Leukojom*, sa srdačnom posvetom, iz 1947.; njegovom je inicijativom 1948. bio objavljen *Uvod u bit mitologije*. On nije priredio samo izdanje te kentaurske kompozicije, koja je imala u Italiji takav učinak da se više nije htjelo (ili moglo) razlikovati ne samo dva tijela, nego ni dvije duše – koje su bile udaljene koliko je god to moguće – nego i izdanje *Kćeri Sunca*, prijevod daleko ljepši i precizniji od onoga što je Angelo Brelich uspio napraviti, s obzirom na to da je mađarski njegov materinski jezik (tražim uzalud ime prevoditelja) – a ta je knjiga još manje jungovska (napisana nakon što sam upoznao Junga) od *Božanskog djeteta* i *Božanske djevojčice*, napisanih prije upoznavanja s Jungom. Ne znam je li Pavese uviđao duboku razliku u ponašanju i senzibilitetu dvojice autora – koja je ipak dopuštala uzajamno poštovanje. Kao Talijan, on je bio dobronamjerno eklektičan prema nama drugim Europljanima, čak je uspio da se jedan uz drugoga pojave Frazer i Frobenius. Njegova su čitanja bila odviše široka, a njegov je život po vlastitoj volji bio odviše kratak da bi mogao steći potrebnu distancu prema svojim izvorima. Do Stefana Georgea sigurno nije došao preko Frobeniusa. Obojicu su slavili njihovi učenici i njihovi sljedbenici kao "duhovnog vođu u njemačkoj breši" – kroz brešu je potom prošao davo, na kojega ni jedan ni drugi nisu mislili, ali ne vjerujem da je Frobenius posebno cijenio Georgea ili George Frobeniusa. Helmut von den Steinen, koji je za Frobeniusov šezdeseti rođendan napisao esej s netom navedenim naslovom, dobro se pazio da ne spomene ime Stefana Georgea, učitelja svojega brata Wolframa von den Steinena. Ipak, i ti su učenici bili od velikog značenja. Nikada se nisam sastao s Georgeom, ali morao sam npr. slušati mišljenja što su ih Thomas Mann i Frobenius imali jedan o drugome, unatoč tome što su i jedan i drugi znali da prijateljujem i s onim drugim. Otrova i niskosti nije bilo. Ali bilo je nemoguće oživjeti galeriju važnih osobnosti koju sam, kao Mađžar, odabrao iz daleka, tako da se portreti međusobno promatraju dobrohotnih pogleda.

Pitate me za Pascolija pa moram Vam priznati da je prvi talijanski pjesnik kojega sam čitao bio Leopardi, a drugi Dante. Potom je došlo snažno zanimanje za Poliziana i renesansnu poeziju pa u mojem životu, jer tu su bili i

suvremenici, nije ostalo mnogo za Pascolijevo doba. Dojmla me se međutim jedna čuvena Wordsworthova pjesma o djetetu, koje je otac čovjeku, i na nju sam ponekad pomišljao, ali ne tijekom rada na *Božanskom djetetu*, koji je bio elaboriran na Elbi i napisan u San Gimignano, u malom rustičnom hotelu – danas dom seljacima, izvan grada. Pročitat ću sada Pascolijeva “Dječaćića” – sigurno će se naći u jednoj od antologija kojima su se moja djeca, odrasla ovdje, poslužila za školu. Ali ne mogu zaboraviti ni Petrarku, ako već prizivam talijanski poetski glas koji je u meni ostavio dubok trag.

Pa dobro, zahvalan sam Vam da ste mi dali povoda za čitanje. Šaljem Vam, s pismom, tekst jednog kratkog izlaganja o mitu održanog u Rimu – ali ne i posljednjeg: do najpotpunijeg pokušaja razumijevanja mita došlo je kasnije, u Münchenu, na predavanju čije špalte još uvijek očekujem. Trebamo biti strpljivi jedni s drugima i radovati se kada uspjevamo – kako mi tako i drugi – napredovati. Ostajati na mjestu ne trebamo.

Primitite najsrdačnije pozdrave. Uvijek Vaš

K. Kerényi

[10] Kerényi Jesiju

Ascona, 16. 4. 1965.

Dragi gospodine Jesi,

moram zahvaliti za posve neočekivano čitanje na Veliki petak: Vaš “Rilke i Egipat”. Taj kratak rad ujedinjuje tri važne stvari: nadahnuće, značenje definirano trima velikim imenima Poliziana, Botticellija i Husserla te Vaš prijevod [ulomka iz X “Devinske elegije”] koji sam riječ po riječ uspedio s izvornikom i na taj ga način iznova pročitao.

Kao i uvijek, nestrpljivo očekujem razgovor s Vama, ali moram reći ne u skora vremena kako ne bih razočarao ni Vas ni sebe.

Nadam se da ćete provesti ugodan Uskrs s Vašom obitelji. Uvijek Vaš,

K. K.

[11] Jesi Kerényiju

Torino, 24. 4. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

Vaša uskrсна razglednica posebno me obradovala, uputila na Vaše zanimanje za moj tekst “Rilke i Egipat”. Vi sigurno znate da sam, povezavši na prvoj stranici članka imena Botticellija i Poliziana, mislio na Vašu evokaciju Anadiomene s početka poglavlja o Kori u *Uvodu u bit mitologije*.

Kad bi te mitske figure toliko bliske prvotnim izvorima i najčišćeg postojanja mogle djelovati na nas i izliječiti! Proživio sam u djetinjstvu razdoblje kad su kriminalni mistifikatori nastojali nametnuti propise nasilja i smrti zloupotrebivši riječ “mit”. Ali ne vjerujem da su danas vremena manje mračna. Upravo sutra, 25. travnja, obilježava se u Italiji dvadeseta godišnjica oslobođenja od nacifašista; bilo bi sljepilo vjerovati da su tih dvadeset godina dovele do izlječenja koje se činilo da počinje travnja 1945. Isto tako, čini mi se da je ova situacija ograničena samo na Italiju. K tome, ovako niska razina na koju su se ovih desetljeća spustile znanosti kojima se bavim ne može biti negoli simptom mračnih vremena.

Ipak, ograničiti se na konstataciju o žalosnim vremenima pasivno je držanje koje mi nije prihvatljivo. Neka dakle ljudske snage izliječe čovjeka prije svega od iscrpljenosti koja navodi na mirenje sa sudbinom. S ovim osjećajima uzvraćam Vam čestitke, uvijek s nadom da se mogu jednoga dana susresti s Vama.

Vaš

Furio Jesi

[12] Jesi Kerényiju

Torino, 2. 5. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

dopustite mi da Vam svega nekoliko dana nakon svojeg prethodnog pisma ponovno zasmetam slanjem uvodnog poglavlja nedavno naručene mi knjige. Radi se o knjizi – volio bih je nazvati *Tajnovita Njemačka* – koja ima cilj proučiti prežitke pojedinih mitskih slika u njemačkoj kulturi 19. i 20. stoljeća.

Osjećam potrebu doznati Vaše mišljenje o toj svojevrsnoj “programskoj izjavi” jer ste ovdje predložene probleme proživjeli sa sviješću proučavatelja mita i istodobno nepasivnog promatrača moderne europske civilizacije. Posebno me Vaše sudjelovanje u duhovnoj pustolovini Thomasa Manna navodi da se posavjetujem s Vama kao svjedokom, senzibilnijim od drugih, teških moralnih implikacija u djelu najvećeg njemačkog umjetnika 20. stoljeća.

Vi ćete mi možda odgovoriti kako ste nalazite u takvom položaju da su isključene izjave koje bi bile odveć površne i u suprotnosti sa zahtjevima osobnog duhovnog iskustva, intimnog, koje nije namijenjeno postati širom poznato. Znam, međutim, da ste učitelj i kao takvog sam Vas upoznao. Zbog toga dopustit ću sebi zatražiti odgovor i ponadati se da uživam Vaše razumijevanje.

Uz moje zahvale, dragi profesore, budite uvjereni u moje najiskrenije i najsrdačnije poštovanje.

Vaš

Furio Jesi

[dodatak pismu]

Nijemci i nenijemci smatrali su prinos Njemačke u okviru europske kulture 19. i 20. stoljeća toliko tipičnim da dopušta uvrštenje definicije nijemstva u analitičke kategorije moderne povijesti civilizacije. Povijesna zbilja nijemstva bila je neprijeoporna činjenica i za one koji su prema njemu zauzeli polemičan stav – od Hölderlina do Nietzschea, Thomasa Manna i Lukácsa – i za one koji su u njemu prepoznali ideal koji valja ponuditi i zaštititi ga – od Fichtea do Stefana Georgea, Frobeniusa i teoretičara nacizma.

Događaji posljednjih pedeset godina s dramatičnim očevidom naglasili su potrebu da se zauzime jasan stav prema onome što se definira nijemstvom, a izbor koji se tako nudi svim savjesnim ljudima u prvom redu je moralan izbor. Pa ipak, izlažemo se riziku da budemo površni i nepravedni time što u nacizmu prepoznajemo vrhunac i amblem nijemstva, uplećući stoga u istu osudu, kao da su odgovorni za iste krivnje, Frobeniusa i Rosenberga, Gottfrieda Benna i Goebelsa. Dilema nastala pristupanjem dijela njemačkih intelektualaca nacizmu, a još više prisutnošću elemenata što su nadahnuli nacizam kod umjetnika koji su unatoč tome bili protivnici toga političkog režima, bila je aktualna još od

vremena Prvog svjetskog rata, od *Proglasa* njemačkih intelektualaca i *Razmatranja nepolitičkog čovjeka* Thomasa Manna. Romain Rolland je tada svojom formulom *trahison des clercs* masovno osudio sve one koji su prihvatili dijeliti i podržavati sudbinu wilhelmske Njemačke. Ali upravo nas je Drugi svjetski rat svojim prekomjernim užasima i tragičnom moralnom dvoznačnošću u postupcima gotovo svih njegovih protagonista bolno poučio da budemo oprezniji. Kada krivice postaju tako velike, a svijet tako široko i duboko potresen, tada je teže moralne kriterije strogo primjenjivati. Bol ponekad nadvladava jasnoću pogleda a želja za osvetom često uzima mjesto osjećaju za pravdu. Iskustvo posljednjih desetljeća mora, među brojnim tragičnim konsekvencijama, dati dobrog ploda: buđenje neotklonjive potrebe da se ide dublje, da se u krivnjama prepozna što je krivnja svih jer je od svih (ili gotovo svih) bila prihvaćena, premda uz mentalne rezerve kojima teško moral može pripisati vrijednost.

Iz ovog istraživanja – možemo to već sada prognozirati, i to ne zbog prevencije – neće manje krivi proizići Hitlerovi drugovi. Ali tako će biti moguće izbliza i dublje negoli sredstvima mržnje upoznati prirodu njemačkih i nenjemačkih krivnja, na način da se položi kakav temelj, premda tanak i krhak od sumnji, procesu čovjekova izlječenja iz kojeg se rađa svaka povijesna afirmacija morala.

Jedna od posljednjih velikih pjesama Stefana Georgea naslovljena je *Geheimes Deutschland*, tajnovita Njemačka. Te riječi, koje smo odabrali za naslov naše knjige, pojavljuju se i u *Hölderlin und die Deutschen* Herberta von Hellingratha i označavaju onu njemačku dušu, skrivenu i izvrnutu, kojoj Hölderlin želi dodijeliti misiju preporoda veličine klasične kulture. Hölderlin je, uostalom, bio jedan od najoštrijih sudaca svojeg naroda pa njegov idealan program zvuči poput velike nade, preživjele s onu stranu svih opovrgnuća današnjice. Možda nije bio tek slučaj što su posljednje riječi grofa Klause von Stauffenberga, odgovornog za atentat na Hitlera, glasile “Es lebe das geheime Deutschland”.

Ali kada bi to bio zaključak, a ne početak, našeg diskurza, onda bismo možda bili optuženi za simpatije ili barem iluzije o jednom njemačkom supstratu koji je lako zamijeniti s nijemstvom Hitlerovih sljedbenika. *Tajnovita Njemačka* za nas ostaje simbol onoga što kod Fausta ostaje ljudsko i nakon pakta s Mefistom; onih ponora ljudske psihe u kojima bog ljubavi i demon zla jesu imena bez značenja, isprazni i proizvoljni termini neprikladnog jezika. Misterij što ga naš “model” ljudske psihe smješta s onu stranu svijesti simbolizira trajnu zalihu zbilje i slika kojima čovjek može biti nadvladan. Takvo nadvladavanje nije podložno ograničenjima koja nameće svjesna volja te stoga smješta samo sebe izvan morala temeljenog na odgovornosti. Odgovorno je jedino ponašanje onoga tko pred pojavljivanjem slika iz nesvjesnog njih prihvaća radosno, bez patnje i neizvjesnosti, kao odrednice svojih postupaka ili čak kao predmete štovanja.

Ali moral temeljen na odgovornosti nije jedini zamisliv. Ako ono što se iz nesvjesnog pojavljuje navodi svojom prevlašću na idolatriju smrti, ispravno je onda da ljudska zajednica osudi onoga tko, premda mimo htijenja, trpi njihovo posjedovanje. Što on čini jest zlo: ne metafizičko zlo, nego šteta sebi sličnima, napad na njihovo preživljavanje.

S moralom tako svedenim na praktični moral, kakav može biti stav prema onome tko u sebi prima slike smrti, premda ne dopijeva do toga da počinu ubojstvo? Sve dok nije upleten u radnju ubojstva, on je moralno nedužan?

To pitanje postaje posebno bremenito u našem diskurzu, ako ga primijenimo na specifičan slučaj umjetnika poput Thomasa Manna, predanog promatrača slika smrti koje su zadivljujuće nicali iz njegove psihe te istodobno svjesnog opasnosti što u njima leže, deklariranog protivnika onih koji su iz tih slika htjeli izvesti normu ponašanja.

Odgovor na naše pitanje stiže nam, opravdano, od onoga koji je možda najveći predstavnik nijemstva, tj. od Goethea. U sam božji glas on [u *Faustu*] stavlja ohrabrujuću sentenciju:

*Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.*

“In seinem dunklen Drange”: u tajanstvenim dubinama bitka, gdje se smrt i život bore, leži snaga zbog koje će “dobar” čovjek ipak i dalje biti “dobar”, premda uz višekratne pogreške. Ondje gdje se manifestira “plemenitost duha”, ni promišljanje zla nije drugo negoli tama na površini, takva da ne priječi spasenje. Kriv je jedino onaj tko prisvaja niskost osjećanja, tko se ne prepušta prevlasti strasti nego prednostima što ih ona pribavlja, tko, na kraju krajeva, ne poznaje i ne štuje smrt kao neizbježnu zbilju, nego kao sredstvo za postizanje vlastitih ciljeva.

Upuštajući se u šumu njemačke kulture dobro ćemo postupiti ako prihvatimo Goetheovo upozorenje. Izvan istine koju ono potvrđuje ne može biti humanizma: naspram onoga čemu se svojim podučavanjem suprotstavlja opravdani su jedino odbojnost, strah i žaljenje.

[14] Kerényi Jesiju

Ascona, 17. 5. 1965.

Dragi gospodine Jesi,

na Vaše pismo i listove s programskim objašnjenjem – još jedan znak Vašeg povjerenja, na čemu Vam zahvaljujem – mogao sam samo nakratko odgovoriti slanjem dvaju članaka i svojom možda orakularnom posvetom: tih sam dana imao vremena jedino za to. Prije svega želio sam svratiti pozornost na neriješene psihološke probleme, a njihovo bi rješenje bilo neophodno za objektivnu prosudbu o njemačkom utjecaju tijekom 19. i 20. stoljeća. Nietzsche pripada najutjecajnijim Nijemcima u povijesti duha. On je, međutim, od određenog trenutka, najutjecajniji od neobuzdanih, ludak, a gdje počinje ludost, ondje se kakvoća “Nijemca” unazađuje u onu “bolesnika”. I sam Hitler, među prvima, pripada onima posve poružnelima od mentalnog otuđenja. Ne može se međutim u isti mah dovesti Nietzschea u vezu s drugim – ili ipak da, ako mislimo na patološko?

Uspoređivanje i suprotstavljanje predstavljaju goleme poteškoće. Lukács uz bok Thomasa Manna, koji ga u svojem Naphti portretira kao komunističkog isusovca i tako mu, kao romanesknoj figuri, pripisuje već dignitet negoli mu pripada, nije Nijemac. Gottfried Benn nije toliko udaljen od Goebbelsa koliko je to Frobenius od Rosenberga. U odnosu na velikog etnologa, nepravdedno je njega u istome dahu već i spominjati uz ovu dvojicu. *La trahison des clercs* upućuje prije na ulogu intelektualaca pred Drugi svjetski rat negoli tijekom Prvog svjetskog rata i to je naslov knjige Julienu

Bende. Thomas Mann kao “vjeran promatrač slika smrti”? Na takav su ga način okrivljavali u prvom redu nacionalistički kritičari nakon što je objavio *Čarobnu goru* pa mu nije preostalo drugo nego napomenuti da u tome romanu on tretira ironično čak i smrt, što je kod drugih pobudilo ogorčenost na njegov račun. Treba čitati dva sveska njegovih pisama (svega toliko je do sada objavljeno iz njegove cjelokupne prepiske) da se prisjetimo nesporazuma koji su se stalno gomilali oko njega. A Rilke i njegov odnosu prema smrti? Doista nema potrebe da Vas na to podsjećam!

Čuo sam ovih dana da se govori o izložbi drevnih civilizacija prednje Azije – ili možda i Indije? Kakva je situacija? Idućeg tjedna možda ću sa svojom suprugom i prijateljicom automobilom doći u Torino. To je samo *blijeda* mogućnost jer neočekivano mi je došla nova obveza: održati uvodno predavanje u ciriškom Schauspielhausu povodom devedesetog rođendana Thomasa Manna. Naslovit ću ga: “Thomas Mann između sjevera i juga”.

Srdačno Vas pozdravljam, Vaš
K. K.

[15] Kerényi Jesiju

Ascona, 25. 5. 1965.

Dragi gospodine Jesi,

naša su se pisma mimoišla, zapravo očekivao sam odgovor na svoje pismo koje sadrži praktično pitanje povodom jedne izložbe u Torinu. No, nakon znaka povjerenja iskazanog u Vašem pismu ne mogu odšutjeti pa Vam prenosim, barem ukratko, na najjasniji način svoje gledište, unatoč mogućnosti da se sretne, možda u četvrtak poslijepodne ili u petak priepodne, u Vašem gradu.

O nacizmu, koji smatram njemačkim fenomenom i za koji ne bih upotrebljavao izraz “nacifašizam”, što je izvor nesporazuma – premda to ne znači da mnogo toga što ću reći ne vrijedi i za apsolutno talijanski fašizam – ne raspoložem mitološkim objašnjenjem nego strogo znanstvenim, *sociološkim*. Ono se oslanja na zapažanje grofa Hermanna Keyserlinga koje je isto tako i moje: nacizam je oblik osvajanja vlasti četvrtog društvenog sloja. Prvi je aristokracija, drugi građanstvo, treći radništvo, četvrti su delinkventi i psihopati, tip “gangstera” koje je gradski život proizveo u opasnoj gomili.

Hitler je bio delinkvent i psihopat a to su bili i njegovi suučesnici, Goebbels, najobrazovaniji među njima, nije bio nikakva iznimka. Za njih je i lažan mit bio dobar kako bi *svjesno* obmanuli svijet – brbljarija, budalaština što su ju iskovali tupavi intelektualci, koji bi zbog taštine bili u službi bilo kojeg kriminalnog pokreta. Premda mu ateizam pripada, taj “germanski” mit nema nikakvo mjesto u povijesti religija. Aristokracija je, u Njemačkoj kao i drugdje, bila dekadentna, dijelom profinjena i inteligentna, dijelom sastavljena od idiota; njemačkom građanstvu nedostajalo je političko obrazovanje; radništvo je, s marksističkom agitacijom, postalo još slabije kritički opremljeno negoli što je to početno bilo: prva tri društvena sloja pošla su pod ruku s četvrtim. To je neporecivo, i to je besramna povijest. Bijedna se lakomislenost pronalazi u želji da se pripíše – poput, uostalom, i najgorih nacističkih kriminalaca – “mitu” i njegovim djelovanjima odgovornost za počinjene užase. Užasi su i bez toga “mita” bili počinjeni i u Rusiji, a ondje su čak bili izumljeni i koncentracijski logori s konkretnim

kultom smrti. Ono jedino što se može reći o delinkventima i psihopatima jest upravo to da su i oni – čovječanstvu nažalost – ljudi, delinkvencija i psihopatija oslanjaju se o bolesti kojima su milijuni izloženi. Uzroke bolesti treba točno prepoznati, bolesti, koliko je moguće, liječene – u budućnosti. Na to mislim kada kažem: *čovjek* je taj koji treba biti liječen, a ne okrivljeni mit. Ondje gdje u mitu božansko izgleda u sprezi s “demonskim”, “demonsko” jest ljudsko sudjelovanje u mitu: sudjelovanje delinkventa i psihopata, čiju prisutnost u povijesti treba uvijek uzeti u obzir, ne sudjelovanje vjernika, istinskog svetog pjesnika i vidjeoca, zakonodavca i proroka. Zaključujem ovom “vjeroispovijesti”, ako tako hoćete – koja je međutim i znanstvene uvjerenje i metodološki prijedlog.

Još uvijek Vaš,
K. K.

[16] Jesi Kerényiju

Torino, 30. 5. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

sada, nakon što su Vaš posjet Torinu i naš susret netom završili, ne želim odlagati da Vam iskažem svu radost zbog Vašeg posjeta i šetnje s Vama po ulicama kojima sam prolazio kao dječak, u vrijeme dok su me Kerényijeve knjige uvodile u znanost o religijama i mitu. Egipatski muzej bio je mjesto gdje sam prvi put upoznao lice prošlosti i ne bih mogao nazvati tek “slučajnom” okolnost da sam se ponovno našao na tome mjestu zajedno s učiteljem koji me naučio u živim likovima prošlosti prepoznati obećanje dubokog “izlječenja”.

Zgode ljudskog mišljenja uvijek su skrivene, a zaključci se rađaju iz dubokih preobrazba koje nas, cijelim svojim trajanjem, ostavljaju u “strahu i drhtanju”. U trenutku dok sam se osjećao najslabijim da reagiram na “negenuini” mit, deformiran optikom demonizma, bio sam zapravo bliži početku “izlječenja”, trenutku u kojem mi se demon ne bi više pojavljivao kao integralan dio božanstva. No do svijesti o “izlječenju” došlo je kada ste ispred četiriju Albanijevih slika rekli: “To je genuina mitologija. *I nema demonâ.*” Kao što ste mi svratili pozornost, i Korin je ugrabitelj bio bog.

Koliko god to moglo izgledati retorički – ali ne vjerujem da se to Vama tako čini – Vaše su mi riječi pred tim slikama te ono što ste mi govorili o Thomasu Mannu i o *Fiorenzi* otkrili što se u meni pripremalo, a to je da mit – *genuini* mit – nije esencija dobra i zla, sučeljenih i u sprezi, nego “točka iznad toga”, gdje demon ne može postojati jer demon može biti jedino u nama, kao tragična “pogreška u videnju”, koja leži u našem pogledu, a ne u horizontu stvarnosti.

Jasno razumijem da se u ovoj okolnosti ne izražavam dovoljno jasno, ali siguran sam da ćete razumjeti i htjeti prihvatiti – ne samo kao formalan čin – moju zahvalnost. Ako se danas sa stečenim mirom mogu prvi put suočiti sa zbiljom života i postojanja, to je zahvaljujući Vašem podučavanju, koje se kod mene nije ocrtalo ni dok se moje mišljenje, još uvijek udaljeno od “izlječenja”, suprotstavljalo Vašim izvjesnostima.

Vi se sada pripremate obilježiti devedeseti rođendan Thomasa Manna, koji je i meni bio vodič, toliko dubok da ga ponekad nisam umio razumjeti i pripadao sam ne baš laskavoj skupini onih koji ga nisu shvatili. Vama dugujem i ovo: to da sam se vratio čitanju Thomasa Manna izmijenjene

duše, spreman prihvatiti podučavanje, a ne izobličavati riječi zbog neznanja i “bolesti”.

Kada u Zürichu dođete za govornicu, znat ćete zasigurno da možete računati na suglasnost mnogih, živih ili onih kojih više nema, vjernih tome velikom duhu. Koliko god bila mala i od sitnog značenja moja odanost u odnosu na onu mnogih “prosvijetljenih”, vjerujte u tome trenutku, dragi profesore, da se vama pridružio i moj “izlječeni” duh.

Vaš,

Furio Jesi

P. S. Jedna molba, možda odveć olako izrečena: mogu li, dragi profesore, zatražiti Vašu fotografiju da je sačuvam među najdražim svjedočanstvima svoje odanosti onome u što Vi vjerujete? Bio bih Vam iznimno zahvalan.

[18] Jesi Kerényiju

Torino, 4. 8. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

trebam se ponajprije ispričati što nisam prije odgovorio pismom na ono što ste mi napisali nakon našeg susreta u Torinu i što Vam još nisam zahvalio na ljubazno poslanoj fotografiji. Nadam se da to kašnjenje neće ni na koji način učiniti manje autentičnim i dubokim izraz moje zahvalnosti.

U međuvremenu, da bih barem dijelom opravdao svoju šutnju, dopustio sam sebi da Vam pošaljem članak “Parodija i mit u poeziji Ezre Pounda”, u zamjenu za koji sam danas primio Vaš prodoran prilog “Osnova eleuzinske vizije”. Vjerujte mi da sam doista ganut time da i ja mogu kazati – kao što je to jednom učinio Thomas Mann – da se moja zbirka Kerényijevih spisa sve više obogaćuje. Na poseban način obogatila me Vaša eleuzinska studija jer zahvaljujući Vama – Vašim studijama napisanim desetljeće prije – slika Kore postala je suverena u mojem osobnom pristupu mitu, a posveta koju ste stavili eseju o “božanskoj djevojci”, objasnila mi je odnose klasične mitologije i osobne, autobiografske mitologije.

Nadam se, barem to, da Vam je moj rad o Poundu otkrio poneki učinak “izlječenja” u Asklepijevu smislu koje dugujem Vama i, zapravo, Albanijevim slikama.

Primio sam u međuvremenu tekst Vašeg govora o Thomasu Mannu, o kojemu sam već bio nešto doznao od Vas. “Božanska” *Fiore* vratila se umirivati me i voditi moju knjigu o njemačkoj kulturi koja iz dana u dan napreduje.

Završio sam napokon studiju o Apuleju za koju sam Vas bio zamolio savjet. S tim u vezi, dopustite mi da Vam uputim molbu: u torinskim knjižnicama ne nalazi se posljednje izdanje Vaše knjige o grčkom romanu (svojedobno sam je dobio na posudbu iz minhenske knjižnice, ali sada je posudba postala vrlo složena). Možete li biti toliko ljubazni da mi jedan primjerak pošaljete i posudite na nekoliko dana ili navedete nakladnika kod kojeg bih je mogao kupiti? Bio bih Vam vrlo zahvalan na tome jer moja studija je tek naizgled završena, potrebne su joj elaboracija i dopune. Oprostite zbog ovog zahtjeva, nužnog zbog loše organizacije i oskudnih mogućnosti talijanskih sveučilišta.

Rad se nastavlja; pripremam studiju o egipatskim elementima u Euripidovoj *Heleni*, koja se neizravno nadovezuje na Apulejevo proučavanje Izide, te projektiran – i skiciran – rad o Eratostenovoj *Erigoni*.

Već ste se vratili iz Selinuntea, no vjerujem da ste obnovili u sebi iskustvo tog misterioznog arhaičnog svijeta. Nadam se, štoviše, da će iz tih dubina grčkog duha – prave katabaze – izniknuti za nas što je prije moguće Vaša najavljena knjiga o Dionizu.

vaš

Furio Jesi

[19] Jesi Kerényiju

Torino, 13. 9. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

nakon povratka u Torino poslije odmora na jezeru d'Orta želim nastaviti s Vama razgovor koji je za mene izvor duševnog mira i “izlječenja”, a nadam se da Vama nije na teret. Ovdje u Torinu dočekalo me pismo profesora Pareysona, redovnog profesora filozofije morala na našem sveučilištu. Moli da za *Enciklopediju filozofije*, kojoj je on urednik, napišem natuknicu o Kerényiju. Nadam se da ću biti na visini te zadaće, premda sam zabrinut, ne toliko zbog znanstvene razine enciklopedije koliko zbog osobnosti portretiranog proučavatelja. Kako bih si osigurao barem zaslugu skrupolozne dokumentacije, postaviti ću Vam nekoliko preliminarnih pitanja i zatim poslati tekst natuknice da možete ispraviti eventualne netočnosti. Već sada bi mi bilo potrebno znati točan datum Vašeg rođenja (dan, mjesec, godina) te najvažnije postaje Vašeg obrazovanja kao proučavatelja (najvažniji učitelji itd.). Ispričavam se zbog ove smetnje i molim Vas da je prihvatite kao iskaz mojeg poštovanja.

Pored toga, časopis *Sigma* (gdje sam objavio esej “Mit i parodija u poeziji Ezre Pounda”) ponudio mi je da surađujem u broju posvećenom u cijelosti problemima jezika. Naslov mogega priloga bit će “Mit i jezik kolektivnosti”. U odvojenoj pošiljci šaljem Vam još danas kopiju daktiloskripta jer moja je živa želja posvetiti taj rad Vama kao misliocu koji je najviše pridonio tome da se pojam mita oslobodi demona, a mene osobno iz “stanja sna” doveo u “stanje budnosti”, kako to kažu Heraklitove riječi koje je Martin Buber proučavao. Međutim, prije negoli posvetu predam za tisak htio bih da pročitate članak i kažete mi je li dostojan toga da u epigrafu stoji Vaše ime.

Šaljem već sada zahvalu za pozornost koju ćete posvetiti mojem spisu.

Vaš najodaniji

Furio Jesi

[20] Kerényi Jesiju

Ascona, 17. 9. 1965.

Dragi gospodine Jesi,

osjećam se počašćenim Vašom posvetom. Imam jedino – jer ste to tražili – jednu primjedbu: ne pristaje dostojanstvu *Vašeg eseja* da se u završnim recima spominje ime [španjolskog falangističkog generala Joséa Millána Astrayja] koje nema nikakvog prava biti prizvano u duhovnom kontekstu, još manje citatom [kao što je to: “Viva la muerte”]! S golom se, odbojnom imbecilnošću ne polemizira. Neizbježno podliježemo besmislu, ako se njemu pristupi – ne zbog tragične nužnosti, kao nekoć Thomas Mann – čak i u obliku negativnog izvješća.

Šaljem istodobno autobiografski materijal koji mi je pri ruci. Što se ostaloga tiče, ovih dana počinjem i rad na objavljivanju svojih sabranih djela.

Srdačno Vas pozdravljam,

Vaš
K. K.

[21] Jesi Kerényiju

Torino, 20. 9. 1965.

Dragi profesore Kerényi,

vrlo sam Vam zahvalan što ste prihvatili posvetu u mojem članku, pokazavši tako Vaše odobravanje onoga što sam napisao. Želio bih upitati jedino jesam li dobro razumio primjedbu povodom mojeg završnog citiranja besmislenih riječi falangističkog generala. Vi pišete: "S golom se, odbojnom imbecilnošću ne polemizira"; sada, nisam ni namjeravao ući u polemiku s tim glupim i kriminalnim pokličem. Citirao sam ga kako bih pokazao do koje razine besmisla i užasa može doći ljudska niskost. Razumijem međutim da se spokojnom i uzvišenom promatraču poput Vas i obično citiranje kakvog niskog lika može učiniti ustupkom njegovoj važnosti. Meni se činilo da citat ima isto značenje kao spominjanje kakve užasne bolesti u kliničkom diskurzu.

Želim Vas uz to upitati odnosi li se Vaša primjedba na cjelokupnu moju napomenu o španjolskom fašizmu ili jedino na spominjanje generala Astrayja. Kao i na prethodnim stranicama, aludirao sam na propagandističke užase nacizma te sam namjeravao proširiti diskurz na politički režim analogan režimu Hitlera i njegovih gangstera. Može, međutim, biti da spominjanje pojedinog bijednika i njegovih riječi predstavlja spuštanje teorijske razine diskurza na polemiku za koju – zacijelo – nema razloga. Oprostite mi na inzistiranju, ali činim to zato da bih do kraja razumio Vašu kritiku. Savršeno dobro razumijem Vaše riječi kada pozivate da nemamo ništa s ljudima i postupcima koji okrivljuju sami sebe. Ostajem jedino pomalo sumnjičav pred takvim odbijanjem, dok se pitam nije li korisno služiti se vlastitim glasom za dodatno denunciranje zločina političkog režima čiji predstavnici sjede uz one civiliziranih nacija i u svojim zemljama nastavljaju s progonima i preziranjem elementarnih ljudskih prava.

Još jedanput Vam se obraćam radi pojašnjenja i savjeta – iako izvan užeg područja proučavanja starina.

Zahvaljujem već sada na tome i zbog biografskih dokumenata koje ću Vam vratiti za koji dan.

vaš
Furio Jesi

[22] Kerényi Jesiju

Ascona, 22. 9. 1965.

Moj dragi Jesi,

boriti se protiv tiranije stigmatizacijom nikada ne škodi. To i ja radim, čim mi se ukaže prilika. Ovih dana napisao sam otvoreno pismo (na mađarskom) protiv običaja dodvoravanja tiranima uz časno povlađivanje, tijekom sudjelovanja na kongresima u njihovim zemljama. Druga je stvar ovjekovječiti imena koja zaslužuju jedino prezir i zaborav. Na to sam Vas htio upozoriti.

Srdačno, kao uvijek, Vaš
K. K.

[28] Jesi Kerényiju

Torino, 14. 9. 1966.
Via Principi d'Acacia 7

Dragi profesore Kerényi,

nakladnik Einaudi, a posebno Italo Calvino koji uređuje objavljivanje pisama Cesarea Pavesea, traže od mene da Vas upitam posjedujete li kakvo Paveseovo pismo (naravno takvo da nije obično poslovno pismo) i, u potvrdnom slučaju, biste li bili toliko ljubazni da nam dostavite kopiju radi objavljivanja.

Budući da su Vaši radovi imali na Pavesea očaravajući učinak i težinu dokumentiranu na stranicama njegova dnevnika te u tekstovima o mitu, bilo bi posebno zanimljivo pridodati Paveseovim monolozima o Kerényiju Paveseove riječi upućene Kerényiju. Ako se dobro sjećam, jednoga dana govorili ste mi o posveti na primjerku *Dijaloga s Leukojom* što Vam ga je Pavese darovao. I ta posveta može biti važna, kao dodatak pismima.

Calvino i ja Vam već sada zahvaljujemo na onome što ćete učiniti.

S trajnim štovanjem,

vaš
Furio Jesi

[32] Kerényi Jesiju

Ascona, 19. 12. 1966.

Dragi Jesi,

kada je stiglo Vaše pismo, još uvijek sam bio u Rimu. Nakon toga, neočekivano, morali smo avionom do Španjolske gdje je moja supruga, u istoimenom gradu, primila književnu nagradu "Rilke i Ronda". Bilo je toliko utješno vidjeti izbliza koliki je otpor fašizmu moguć, otpor intelektualaca, ali i običnih ljudi, poput poštara ili novinskih prodavača. Nakon toga morao sam održati predavanja u Bremenu i Heidelbergu. Što se tiče Vašeg prijedloga o novoj talijanskoj zbirci mojih radova, o tome moram još razmisliti. Načelno sam suglasan, jedino nisam sklon tome da se izradi posve novi izbor u odnosu na njemačka sabrana djela. Prvi svezak, *Humanistische Seelenforschung*, već je objavljen i siguran sam da sadrži nešto što Vam ne može biti poznato. Eventualno možete zatražiti primjerak od Langen Müllera, iz Münchena, preko nakladnika Silva, ili tako da predložite prikaz u kakvom talijanskom časopisu. Svakako je, međutim, moguće da se u Italiji zainteresiraju drugi nakladnici; neki su mi se već osobno obratili. Dopala mi se Vaša studija o Heleni. Neka se lijepi radovi nastave, to je moja želja za sljedeću godinu.

Uvijek Vaš
K. K.

[34] Jesi Kerényiju

Torino, 11. 3. 1967.
Via Antinori 8

Dragi profesore Kerényi,

moram Vam opet zahvaliti na bibliografskim rijetkostima što ste mi ih toliko ljubazno ponudili u zamjenu za našu uljanicu iz Thasosa (kao u nekom keltskom *potlachu!*).

Moram Vas sada zasmetati jednom molbom. Zajedno s ovim pismom šaljem Vam primjerak eseja "Isis-Hellas", djelo

prijatelja Rexa Witta, proučavatelja afirmiranog već s djelom *Albinus and the History of Middle Platonism* (Cambridge, 1937), sada zaokup-ljenog proučavanjem kasnih prežitaka Izidine figure.

Doktor Witt nastoji od Warburgova instituta steći Research Fellowship kako bi potrebnim sredstvima mogao nastaviti i proširiti svoja izidinska proučavanja. Nakon čitanja eseja, ako ga smatrate zanimljivim i takvim da to zaslužuje, možete li biti toliko ljubazni da napišete par redaka profesoru Gombrichu, ravnatelju Warburgova instituta i podržite Wittovu kandidaturu? Bio bih Vam iznimno zahvalan jer, pored prijateljstva, čini mi se da Wittov rad doista zaslužuje da bude nastavljen.

Oprostite mi zbog ove smetnje,

uvijek Vaš
Furio Jesi

[40] Jesi Kerényiju

Torino, 25. 9. 1967.

Dragi profesore Kerényi,

nadam se da ste jednog od prethodnih tjedana primili moju knjigu *Tajnovita Njemačka*. Bio bih Vam doista zahvalan na prosudbi, bila ona i negativna, jer Vaše mi je mišljenje o ovim problemima uvijek i u svakom slučaju poučno i od pomoći.

Knjiga treba načelno predstavljati samu sebe; dopustite mi samo da pridodam točnije određenje: radi se prije svega o dokumentu moralne krize, tj. svjedočanstvu sukoba s mračnim silama – demonima a ne božanstvima – pobuđenog mojim *odi et amo* prema njemačkoj kulturi. To je, uostalom, borba vođena prije svega u meni samome i protiv mene samoga ili barem jednog dijela mene, ona ne može – niti kada bi se to htjelo – ograničiti vlastite konsekvence na vrednovanje omeđenog područja kulture. Primjereno je postaviti granice sukoba, ali kobno je to da se u njemu dovodi u igru vlastita duša. Tako arena postaje prostor vlastitog svijeta, a na njegovim granicama pušu vjetrovi “velikog svijeta” prema kojemu se Andersonov dimnjačar (s pastircicom) kani zaputiti. Došavši do ruba krova, dimnjačar je zastrašen i vraća se natrag. Nastojao sam pobijediti taj strah i pao s vrha kuće u ponore koje jedino moralna svijest čini nastanjivima. Ostajem u iščekivanju Vaših riječi i pozdravljam Vas.

Vaš
Furio Jesi

[41] Kerényi Jesiju

Ascona, 7. 11. 1967.

Dragi Jesi,

još i prije polaska za Grčku primio sam Vašu *Tajnovitu Njemačku* i za uzvrat – jer mi je nedostajalo vremena da učinim nešto više – poslao sam Vam svoj esej “Bivanje čovjekom kao misterij”, sintezu svojih radova o “tajnovitom čovjeku”. Vama je poznato da jedna od mojih teza – postavljena u epigrafu *Božanskog šaljivca* – glasi: “Mit je uvijek čovjekov mit” i ovaj genitiv valja razumjeti kao *genitivus subjectivus* i *obiectivus*. Pratio sam s velikim zanimanjem Vaš rad o problemu genuinog mita jer, premda ste kao primjere odabrali “njemačke mitove”, taj trud dodiruje – kako to s toliko prodornosti kažete u Vašem pismu

– Vaš vlastiti problem. Povezati na taj način vlastiti problem s općim problemom nije nelegitimno i nalazi temelj u samome predmetu: upravo zato što je mit uvijek mit o čovjeku. A to je i u smislu humanizma, onako kako ga ja razumijem. Moju definiciju možete pronaći u eseju koji Vam sada šaljem. Samo, ne treba hipostazirati, kao kada bismo priznali da su “mit” i “Njemačka” konkretne supstancije. Pretpostavljam da ste to htjeli učiniti jedino u mjeri da može ići u prilog plastičkom stilu Vaše vrlo dobro napisane knjige. To je doista obvezujuće čitanje. Često žalim što sam Thomas Mann nije mogao čitati Vaše analize: jeste li poslali knjigu u ciriški Arhiv Thomasa Manna? Primite, kao i uvijek, pozdrav od Vašeg

K. K.

[42] Jesi Kerényiju

Torino, 9. 4. 1968.

Dragi profesore Kerényi,

nadam se da ste od nakladnika primili moju posljednju knjigu *Književnost i mit*. Sadrži pojedine radove koje od ranije poznajete te nekoliko neobjavljenih o kojima bi mi vaše mišljenje bilo dragocjeno (mislim prije svega na one o Rilkeu i Apuleju).

Osim toga: časopis u kojem često surađujem, *Ljudi i ideje*, priprema niz eseja o temi *Književnost i ideologija*. Mogu li Vas zamoliti za suradnju? Vaš bi glas imao odjek unutarnjeg iskustva i bio dubok poput “bunara prošlosti”, takav da vrijedi kao *pierre de touche* za priloge najmlađih suradnika.

S trajnim štovanje, vjerujte mi

Vaš
Furio Jesi

[43] Kerényi Jesiju

Ascona, 14. 5. 1968.

Dragi Jesi,

htjeli biste biti primireni u vezi s tim jesam li od nakladnika primio Vaš sveščić *Književnost i mit*. *Primiriti* Vas ne mogu, premda je ta zbirka Vaših radova iz posljednjih godina – mnogi od njih su mi već dobro poznati – u mojim rukama. Sada sam međutim prvi put pročitao Vaš rad “Cesare Pavese, mit i znanost o mitu”. Vi mi ga niste poslali kada se pojavio u časopisu *Sigma* jer možda niste bili sigurni da bi mi pružio zadovoljstvo i da bih mu dao suglasnost. Bilo je bolje da je takva nelagoda – uz uvjet da se ne radi o mojoj čistoj pretpostavci – potrajala, nastavila se sve do danas. Nalazim da je u Vašem eseju pojam “maskiranja” očigledna italokomunistička patvorina. Što biste *Vì* kazali da na Vašu naviku pisanja s “moralnom sviješću” gledam kao na “maskiranje” pristranog svrstavanja. Ne želim to učiniti jer bi se Vama u najboljem slučaju mogla prigovoriti prekomjerna spontanost. No ne želim Vam prigovarati, želim jedino savjetovati više opreza u analiziranju osoba. Ne znam bi li sâm Pavese, osoba vrlo složena ali ne zbog toga manje simpatična, koja je svojim samoubojstvom istodobno priznala svoju “religiju smrti” i svoju životnu pogrešku, bio zadovoljan Vašom analizom. On ne može odgovoriti, ali ja sam ipak morao odgovoriti. Bojim se da Vam to nije drago, a još manje biste bili zadovoljni da u pisanom obliku iznesem što mislim o “književnosti i ideologiji” (i odredim koliko je

lažnosti implicitno u riječi “ideologija”). Ali iskreni Česi mogli bi zato kazati ponešto o tome.

Od Vašeg
K. K.

[44] Jesi Kerényiju

Torino, 16. 5. 1968.

Dragi profesore Kerényi,

odgovaram odmah na vaše posljednje pismo. Želim prije svega razjasniti da, ako svojedobno niste primili broj časopisa *Sigma* s mojim člankom o Paveseu, to je onda moralo ovisiti jedino o nemarnosti nakladnika kojeg sam zadužio da vam pošalje primjerak.

Može biti da se radi o frojdovskom lapsusu sudbine, ali zasigurno se ne radi ni o nekoj mojoj određenoj volji ni o mojoj zaboravljivosti. Da sam vam doista htio “skriti” taj članak, bih li u tom slučaju na njegovu početku stavio osobnu zahvalu upućenu vama?

Nije s moje strane bilo nikakve zabrinutosti hoću li vas tim člankom povrijediti jer nisam vjerovao – a ne vjerujem ni sada – da ni najžešća kritika, učinjena u punoj svijesti, može nekoga povrijediti. Čak i najoštrija kritika, ako je “u dobroj vjeri”, može pobuditi jedino raspravu, možda jednako tako oštru, ali ona ne vrijeđa nikoga.

U drugom redu, vi u mojem članku prepoznajete “italokomunističko maskiranje”. Na tu primjedbu mogu odgovoriti dvama argumentima:

1) ako moj diskurz doista zrcali “italokomunističku” ideologiju, onda s moje strane nema nikakvog maskiranja jer (premda nisam član Talijanske komunističke partije) obavljam javne i neskrivene funkcije u okviru marksističkog sindikata (CGIL) tiskarskih radnika i radnika u preradi papira te sam se u svakom političkom govoru izjašnjavao u prilog komunizma. To, naravno, ne znači da u svim aspektima prihvaćam političku liniju komunističke partije, talijanske ili ruske, nego to da moj politički glas, ipak i javno, već dugo ide komunističkoj partiji.

2) u granicama u kojima mogu suditi o svojem diskurzu o Paveseu, komunistička ideologija uključuje se kao paradigma moralnog vrednovanja određenih tuđih stavova i postupaka. Odgovarajući na vašu primjedbu, prinuđen sam kazati da se odgovor na kritiku ne može sastojati od etiketiranja kritičara, nego treba biti temeljen na takvim argumentima da ospore istinitost same kritike. Vaš odgovor, međutim, prije svega je optužba licemjerja i zle vjere, nije osporavanje. Ako ne griješim, to je držanje nekoga tko odbija raspravljati s *određenim* osobama i vjerojatno smatrate nepriličnim čak i raspravljati s nekime tko je komunist ili kriptokomunist.

Ako sudbina hoće da sam prinuđen te riječi uputiti osobi koju sam od svoje adolescencije smatrao učiteljem, to onda znači da su vremena naročito mračna. Sumnjam, uostalom, da se ona mogu razbistriti a da prije toga ne postanu još mračnija, dakle dok kriza ne dosegne vrhunac. Vjerojatno će to biti kriza koja će se rasprostrijeti po ulicama i protiv koje će se borba voditi oružjem, kriza u kojoj će se čak učitelj i učenik, otac i sin, konkretno zateći kao neprijatelji, u dvije vrste.

Neka ljudi pokažu volju da jednoga dana mir ima odjeka “u nama i izvan nas”.

Vaš Furio Jesi

Prepiska što su je između 1964. i 1968. vodili F. Jesi i K. Kerényi, dvojica proučavatelja mita i mitologije, obuhvaća 44 pisma; ona je danas dostupna u knjizi *Demon i mit* (ur. M. Kerényi i A. Cavalletti, 1999) i nudi korisne uvide u izazove današnje humanistike, posebno u pitanjima odnosa između proučavatelja koji uživaju položaj majstora u mišljenju. Njihova razmjena pisama započinje u trenutku kada Jesi proširuje područje svojih interesa u smjeru preživljavanja mita u modernoj europskoj kulturi i kada Kerényi, svega godinu dana kasnije, kreće s pripremama za objavljivanje svojih sabranih djela u dvanaest svezaka, a završava polemičkim riječima koje ne ostavljaju više mjesta nastavku komunikacije. *Demon i mit* ostaje do daljnega jedini dostupan dio opsežnog Jesijevog epistolarnog arhiva i istodobno nalazi svoje mjesto među Kerényijevim objavljenim prepiskama s Th. Mannom (1934 – 1955; 1960), H. Hesseom (1943 – 1956; 1972) i mađarsko-talijanskim povjesničarem religija A. Brelichem (1935 – 1959; 2011).

U prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata Kerényi radi na (re)definiranju novoga humanizma hvatajući se u koštac s nihilističkom *l'écriture du désastre*: ta praznina nebeskih tijela iskazuje se kao gubitak “djelotvorne moći nadčulnog svijeta” (Heidegger). U tome kontekstu, mitologija ističe svoju kakvoću povezujućeg tkiva između čovjeka i svijeta pa tako M. Massenzio u uvodu *Među elizejskim asfodelima* (2011; prepiska s Brelichem) upućuje na proklizavanje transcencije u imanenciju: “čovjekov položaj puni se smislom u samome činu dok se, izmičući svojoj izolaciji, prepoznaje dijelom intimno povezanog duhovnog totaliteta”. Budući da mitologija tjera od sebe teško podnošljiv “dah praznog prostora” (Nietzsche), mladi Jesi pripisuje mitu sposobnost koju spominje na više mjesta u prepisci: “izlječenje čovjeka od njegovih demona”. Jesi, ujedno, ne prestaje se u prepisci obraćati Kerényiju kao učitelju; čak ni nakon zaoštrenih riječi iz završnog pisma (“kriza u kojoj će se čak učitelj i učenik, otac i sin, konkretno zateći kao neprijatelji, u dvije [suprotstavljene] vrste”), on ipak neće zatajiti važnost mađarsko-švicarskog mitologa u vlastitu formiranju: “Ako je Károly Kerényi bio osoba od koje sam najviše naučio u materiji mitologije, onda je Ezra Pound bilo osoba od koje sam najviše naučio u materiji poezije” (1973). (Jesi je autor pjesničke zbirke *Egzil* iz 1970, a Pounda je osobno upoznao preko B. de Rachewilza, egiptologa i Poundova zeta.) Doduše, uz dodatak u kojem se prepoznaje ozračje kriznih vremena: “Loše sam *odabrao* učitelje. Jedan, Kerényi, ponajviše liberal, drugi, Pound, koji je držao govore s fašističkog radija ...” (kurziv naknadno). Takav će dinamičan odnos približavanja i udaljavanja od učitelja potrajati sve do intervjua (ili autointervjua?; “nije nam poznat autor pitanja”, napominje A. Cavalletti) “Kada me je Kerényi udaljio od Junga”, jednog od posljednjih Jesijevih napisanih radova (posthumno u *Vrijeme praznika*, 2013). U tome svjetlu, može se kazati kako i u pitanju subjekt – objekt relacije za Jesija vrijedi dinamičan odnos utoliko što kasnija ironija ne poništava niti zasjenjuje (posve) ranije ganuće (*Ergriffenheit* L. Frobeniusa) i svijest o “stopljenosti sa svijetom”. U uvodu Kerényijevih *Mitova i misterija* (1979) Jesi, naime, uz Kerényijev odnos prema Th. Mannu, kako u prepisci sam kaže “najvećem njemačkom umjetniku 20. stoljeća” (i “općenito smatranog vodećeg njemačkog ironičara”, P. de Man u *Estetičkoj ideologiji*, 1996), napominje: “Kerényi je bio učenik svojih pjesnika u

ironijskoj tehnici što je sazrijevala iz tenzije između blizine i distance". (To se potvrđuje i u oznaci "veliki hermetički učitelj" iz "preliminarnih razmatranja" drugog dijela prepiske s autorom *Čarobne gore* koji vremenski koincidira s nastojanjima oko (re)definiranja humanizma nakon Auschwitzta i poratnog *désastre*.)

Međutim, upozorenje da takvo izlječenje ne slijedi jednoznačno rečeno – učinjeno obrazac dolazi već s prvim Kerényijevim pismom Jesiju, u priloženom tekstu izlaganja "Od genuinog do tehničiranog mita" održanog siječnja 1964. na međunarodnom simpoziju o tehnici i kazuistici u Rimu. Tamo, u raspravi što je uslijedila nakon izlaganja, Kerényi svraća pozornost da je u ulozi mitologa jednu riječ nastojao ne upotrebljavati – mit – a ipak baviti se proučavanjem mitologije te da izlaz iz takve aporije leži u pozivanju na *Urphänomen*, Goetheov pojam izvornog fenomena. Ako je mit riječ podložna zloupotrebama i tehničiranju, ako "otvara ironijski razmak između istine i sile, istine i života, istine i zajednice" (kao u komentaru XXXIV. poglavlja *Doktora Faustusa* gdje se govori o Sorelovim *Refleksijama o nasilju*) ili ako se u "upotrebi smrti vatrom [kao u tadašnjem događaju dana, činu protestnog samospaljivanja vijetnamskog budističkog svećenika] mit primjenjuje kao spektakl", tada je za proučavatelja potreban oprez i po cijenu privremene aporije. Ekvivalent izvornom fenomenu, onome što se uzima za nedotaknuto (zlo)upotrebama, kod Kerényija naziva se genuini mit. Iz perspektive *Demoni i mita* čini se kako na itinerer od genuinog do tehničiranog mita Jesi gleda u duhu Heideggerove parafraze "Mi gledamo u opasnost, a uočavamo rast onoga spasonosnoga" iz "Pitanja o tehnici" (1953) te da uz popratno razlikovanje mita od mitologije prednost ipak daje prvome.

"Rascjep je morao biti, od početka, neizbježan koliko i neočekivan za same protagoniste. Odigrao se s četiri godine zakašnjenja i, nakon zadnje stranice, cijeli se dijalog, čini se, odvijao u neobičnom intervalu odgođenog kraja", piše A. Cavalletti, zajedno s Kerényijevom udovicom urednik prepiske. Već u svojem drugom pismu od 21. rujna 1964. Jesi spominje rad na eseju o C. Paveseu, piscu i suuredniku jedne utjecajne biblioteke (E. de Martino, K. Kerényi, J. G. Frazer, L. Frobenius, C. G. Jung, G. Cocchiara, M. Eliade, G. Dumézil, B. Malinowski, E. Durkheim ...), zamišljene s ciljem da širu kulturnu javnost nakon okončanja Dugog svjetskog rata upozna s razornim povijesnim učincima "mračne strane duše" (de Martino). Na tome mjestu ("Cesare Pavese, mit i znanost o mitu", 1964) Jesi ne oklijeva učenje svojega učitelja podvrgnuti kritici: "izlječenje čovjeka od njegovih demoni" događa se jedino uz "humanističko maskiranje", sudjelovanje mitologije u povezivanju čovjeka s pripadnim mu svijetom ne protječe bez "vremena koje nije nikada prisutno, koje je obilježeno s 'Ur-' ili s 'Arche-', koje je stoga vrijeme izvan života, vrijeme smrti". Ni Jesijev učitelj nije, iz toga razloga, izuzet iz sudjelovanja u svetkovanju *religio mortis*, religije smrti.

U uvodnom poglavlju *Uvoda u bit mitologije* (1941), razdijeljene i "kentaurske" pa stoga ne i četveroručne "kompozicije" napisane zajedno s C. G. Jungom, studije za koju Jesi u prepisci izriještem kaže kako je to njemu bilo prvo pročitano znanstveno djelo u pitanjima mitologije, Kerényi nalazi nadahnute riječi: "Poput odrubljene Orfejeve glave, mitologija nastavlja pjevati i nakon smrti, iz daljine". Ideološka je nesuglasica između dvojice proučavatelja još i

mogla biti ublažena, ali, smatra Cavalletti na Benjaminovu tragu, ne i uklonjena "cezura koja se odnosi na samu tradiciju". (Po završetku prepiske Jesi će u nekoliko svojih radova citirati misao iz Benjaminovih "Povijesno-filozofijskih teza" prema kojoj historijski artikulirati prošlost znači "domoći se sjećanja kao kada ono bljesne u trenutku opasnosti"). Uporište za takvu tvrdnju Cavalletti nalazi u već spominjanom uvodu u *Mitove i misterije*: "Biti iniciran u Hermesove misterije znači biti iniciran za *nemati* 'voditelja duše". Ali i drugdje, npr. u poglavlju o samosvijesti i didaktici iz monografije *Kierkegaard* (1972) gdje se Jesi bavi krizom građanske kulture u kojoj se "religioznost" preobražava u "duhovnost" ili u fragmentu "Objava i moral" (posthumno u trećem izdanju *Tajnovite Njemačke*, 2018): "On je [Rilke] vodio korake onih koji su mu se obraćali do praga istine. Potom se povlačio i puštao da svatko u samoći slijedi svoj put". Takav pogled na *ammaestramento*, proces što ima od šegrtovanja voditi prema položaju majstora (*maestro*) (u mišljenju), računa prešutno na zaključne dionice eseja "Spoznatljivost praznika" (1977), prema Cavallettij, Jesijeva remek-djela: "Mogućnost ove destrukcije [mitološkog, antropološkog ... stroja] ekskluzivno je politička; njezin rizik, s gnosološke točke gledišta, jest taj da su strojevi doista prazni te da se ona sama, nakon što se napokon potvrdi njihova [unutarnja i ljudskom pogledu nedostupna] praznina, nametne kao kakav paradoksalni negativni stroj koji ništa proizvodi ni iz čega". Jesijeva *macchina mitologica*, prema Cavallettij, jest stvaralačka operacija. Izostanak takve sposobnosti vodio bi "jednosmjernoj ulici" radikalnog pesimizma. Ili, kako je to poticajno formulirano uz G. Agambena, vrlo pozornog Jesijevog čitatelja, na mjestu paralelnog čitanja Heideggerova "Nietzscheova riječ 'Bog je mrtav'" i Blanchotove *L'écriture du désastre*: "nihil" nije ništa za vitalnost [*Lebendigkeit*] bitka" (V. Borsò u zborniku *Giorgio Agamben. Život formi*, ur. A. Lucci i L. Viglialoro, 2016). Kerényi bi u "Mitu o *aretē*" (1965) kazao kako je smrt "istodobno nešto i ništa".

Po završetku prepiske Jesi će u prvom koraku (*Spartakus. Simbologija pobune*; dovršeno 1969, objavljeno posthumno 2000) problem mita povezati s problemom razlikovanja mitskog i povijesnog vremena. U drugom dugoročno nastojati hvatati se u koštac s "produkcijama jezika koji nije svodljiv na druge, apsolutno autonoman, koji se 'oslanja o sebe samog' (Bachofen)" ("Kada me je Kerényi odvratio od Junga"). Bez smjerdajnog eseja "Od genuinog do tehničiranog mita", dara četrdeset godina mlađem kolegi i priloženog uz pismo od 5. listopada 1964, takav bi put teško bio zamisliv. S pravom E. Manera u zborniku *Filozofije mita u 20. stoljeću* (ur. G. Leghissa i E. Manera, 2015) upozorava da Jesijeva bibliografija nije lišena aporija; ako Kerényi u utjecajnom eseju "O biti praznika" (1938), na koji se među ostalima pozivaju Th. Mann, J. Huizinga i H.-G. Gadamer, tvrdi kako moderan proučavatelj nikada neće moći susresti se sa stanjem mitske tvorbe *in flagranti*, za vrijeme (zlo)djela, to ne priječi Jesija da se ustrajno sudara o "neprobijne stijenke" ("Čitanje Rimbaudova Pijanog broda", 1972) mitološkog stroja i traži u njima zone "propusnosti" ("Praznik i mitološki stroj", 1973). U tome se aspektu, postajanje majstorom, *ammaestramento*, ovdje manifestira u znaku preokreta učiteljeva učenja.

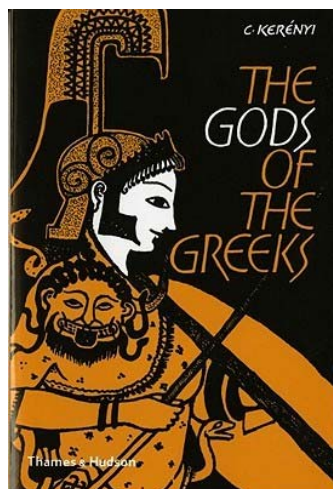
Izbor, prijevod s talijanskog i komentar: *Ivan Molek*

Furio Jesi (1941-1980), italijanski historičar, pisac, arheolog i filozof

Károly Karl Kerényi (1897–1973), mađarsko-švajcarski naučnik, istraživač klasične filologije, grčke mitologije i religije

Alen Deršović

Odbrana Izraela

(8)

Ovu knjigu s poštovanjem posvećujem čoveku koji mi je bio dragi prijatelj skoro četrdeset godina, profesoru Aharonu Baraku, predsedniku Vrhovnog suda Izraela, čije su sudske odluke ojačale odbranu Izraela i osnažile vladavinu prava bolje nego što bi ijedna knjiga ikada mogla. A.D.

Da li se Izrael upustio u genocid nad palestinskim civilima?

OPTUŽBA

Izrael je kriv za genocid nad Palestincima i Arapima.

TUŽITELJI

„Želim da ovde, u Gazi, u Palestini, gde je intifada počela pre deset godina u ovo vreme, da privremena vlada države Palestina, i njen predsednik, započnu pravni postupak protiv Izraela pred Međunarodnim sudom pravde u Haagu (takozvanim Svetskim sudom), za kršenje Konvencije iz 1948, o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Siguran sam da svi možemo da se složimo da je Izrael zaista učinio međunarodni zločin genocida prema palestinskom narodu. Svrha ovog pravnog postupka bila bi da celom svetu dokaže ovu neporecivu činjenicu. Delovanje ovog Svetskog suda će celom svetu i celokupnoj istoriji dokazati da je ono što su nacisti učinili Jevrejima pre jedne generacije, pravno slično onom što Izraelci sada čine palestinskom narodu: genocid... Palestinci svakako osnovano tvrde da su Izrael i njeni pravni prethodnici – Cionistička agencija i oružane snage – počinili genocid nad palestinskim narodom, koji je zaista započeo 1948. i nastavlja se do današnjih dana, i predstavlja kršenje, između ostalog, Članova II(a), (b) i (c) Konvencije protiv genocida.

„Najmanje od pre pedeset godina, izraelska vlada i njeni pravni prethodnici – Cionistička agencija i oružane snage – bezobzirno su sprovodili sistematsku i sveobuhvatnu vojnu, političku i ekonomsku kampanju, s namerom da unište značajan deo nacionalne, etničke i rasne grupe poznate kao palestinski narod. Ova cionistička/izraelska kampanja se sastojala od ubijanja članova palestinskog naroda, što je kršenje Člana II(a) Konvencije protiv genocida.“ (Fransis Bojl, profesor međunarodnog prava Univerziteta u Ilinoisu, u govoru u Gazi, 13. decembra 1997, u čast desete godišnjice prve intifade).

STVARNO STANJE STVARI

Sve nacije treba ocenjivati spram drugih nacija koje su suočene sa uporedivim pretnjama. Za svaku fer procenu, od suštinskog značaja je ponašanje nacije. Ako se prosuđuje na ovakav način, akcije koje je Izrael preduzimao u ratu protiv terorizma i spoljnjih napada zaslužuju relativno visoke ocene. Zaista, nijedna nacija, suočena sa uporedivim pretnjama, kako iznutra tako i izvana, nikada nije više štitila neprijateljske civile, nije preuzimala rizike radi postizanja mira i nije bila više privržena vladavini prava.

DOKAZ

Već tri četvrtine stoleća vodi se arapsko-izraelski rat, u kome su arapske nacije posvećene genocidnoj agresiji protiv civila s jedne strane, dok je, s druge strane, jevrejska država opredeljena da štiti svoje civilno stanovništvo tako što preduzima odbrambene akcije koje su upravljene protiv vojnih ciljeva. Ovaj rat, u kome je arapska strana neprekidno, nelegalno i agresivno ciljala civile, dok je izraelska strana neprekidno, legalno i odbrambeno odgovarala napadima na vojne ciljeve, počeo je 1929. godine dobro planiranim i pažljivo koordiniranim masakrom šezdesetoro jevrejske dece, žena, staraca i drugih nenaoružanih civila koji su živeli u biblijskom gradu Hebronu, u kome su Jevreji mirno i neprekidno živeli od kako istorija postoji. Među žrtvama ovog zločina protiv čovečnosti bilo je mnogo Jevreja koji nisu bili doseljenici. Masakr iz 1929. bio je najava masakara civila koji su nailazili – vrlo slično Kristalnoj noći koja će se dogoditi devet godina kasnije, a koja je bila najava Holokausta. To je takođe bio prvi slučaj „etničkog čišćenja“ u Palestini, pošto su svi Jevreji iz Hebrona ili bili ubijeni ili izbačeni iz grada u kome su Jevreji živeli hiljadama godina.

Pre uspostavljanja države Izrael, disidentske grupe, koje nisu bile pod kontrolom Jevrejske agencije (koja je bila prethodnica vlade Izraela) ili Hagane (pre-izraelske zvanične vojske) – zaista su digle u vazduh sedište britanskih kolonijalnih vlasti, smeštenih u jednom krilu hotela Kralj David, pri čemu je stradala devedeset i jedna osoba, od kojih su mnogi bili Jevreji i britanski kolonijalni zvaničnici. Irgun je tvrdio da je najava izdata pre eksplozije. Disidentske grupe su takođe poubijale civile u Dir Jasinu i na još nekim mestima, ali su te devijacije bile oštro osuđene od strane Jevrejske agencije. Čim je Izrael postao država, njen premijer, David Ben-Gurion, silom je razoružao te disidentske grupe, čak je naredio da se potopi i jedan brod pun oružja koje je kupio Irgun. Snage vojske Hagana ubile su šesnaest Jevreja tokom bitke za taj brod, *Altalanu*. Irgun i Lehi nisu posle toga sprovele nijedan akt terorizma. Ben-Gurion je takođe raspustio Palmah – komandoske snage u stalnoj pripravnosti koje su bile lojalne Ben-Gurionovoj stranci – i utopio ih u

IDF (Israel Defence Force – Izraelska odbrambena vojska) koja je i tada, kao što je i sada, bila pod civilnim zapovedništvom.

Između 1948. i 1967. godine, palestinski fedajini, koje su sponzorirali Egipat i Sirija, ubili su na stotine izraelskih civila u napadima preko granice. Ta su se ubistva dogodila pre nego što je Izrael okupirao bilo koju palestinsku teritoriju, ili izgradio bilo kakvo naselje van teritorije koju je kontrolisao na bazi podele koju su učinile Ujedinjene nacije i linije prekida vatre posle napada 1948. na novoosnovanu jevrejsku državu.

Godine 1967, svaka arapska armija – egipatska, sirijska, palestinska, jordanska i iračka – gađala je izraelska civilna naselja, što je bilo kršenje zakona ratovanja. Kao što je dokumentovano ranije, sirijska artiljerija i vojni avioni MIG, otvarali su vatru na izraelske gradove, kibuce i mošave, uključujući i Deganiju. Jordan je poslao kišu granata na Zapadni Jerusalim i na predgrađa Tel Aviva, dok su njihovi ratni Hoker-Hanter avioni bacali bombe na Nataniju, Kfar Sirkin i Kfar Sabu. Irački avioni mitraljirali su Nahalal, Afulu i civilna naselja u dolini Jezreel.

Radio Damask se hvalisao da sirijske vazdušne snage bombarduju izraelske gradove. Jordanske snage su dobile uputstvo da „uništavaju zgrade i ubijaju sve na koje naiđu“, uključujući civile, ukoliko osvoje izraelske delove Jerusalima. Palestinski ratni planovi su uključivali uništenje Izraela i njegovog stanovništva. Egipatski ratni planovi su uključivali masakr civilnog stanovništva Tel Aviva, što je trebalo da bude prvi korak ka „uništenju Izraela“. Plakati po Kairu su prikazivali „arapske vojnike kako pucaju, mrve, dave i čereče bradate Jevreje sa kukastim nosevima.“ Kao što je Naser rekao: „Ako dođe do rata, to će biti totalni rat a cilj će biti uništenje Izraela.“

Za razliku od toga, Izrael nije ciljao nedužne civile, mada je svakako imao sposobnosti da uzvрати na bombardovanje svojih civilnih populacionih centara. Izrael je zapretio bombardovanjem Damaska i Amana tokom rata 1967, u slučaju da jordanske i sirijske snage ustraju u bombardovanju izraelskih gradova, ali to nikada nije učinio. Bombardovao je baze ratnog vazduhoplovstva, konvoje tenkova i druge legitimne mete, mada je neprijatelj ciljao civile tokom celog kratkotrajnog rata. U konačnom opisu rata 1967, Oren je zaključio da je broj žrtava među arapskim civilima bio „upadljivo nizak“, pošto su izraelske akcije bile sprovedene „daleko od glavnih populacionih centara.“

Od kraja rata 1967. isključivi fokus palestinske agresije bili su civili, kako unutar Izraela tako i u celom svetu. Globalni terorizam je počeo 1968, ne kao poslednje sredstvo protiv okupacije koja seže u nedogled, već kao prvo sredstvo – zapravo kao nastavak nelegalne i nemoralne taktike koju Arapi neprekidno koriste protiv Jevreja od samog početka sukoba. Gađanje civila nije bilo posledica okupacije.

Naprotiv, okupacija je bila posledica – bar jednim delom – duge istorije arapskog masakriranja civila.

Ako bi okupacija opravdavala terorizam, onda bi Kju Kluks Klan i Noćni jahači, koji su terorisali crnce tokom perioda Rekonstrukcije – gde je bila uključena i okupacija poražene Konfederacije – bili smatrani borcima za slobodu. Ipak su te terorističke grupe bile odbačene, sasvim zaslužno, u kantu za đubre istorije, i mogle da budu glorifikovane samo u rasističkim filmovima kao što je bio film *Rađanje nacije*. Mnogi od onih koji marširaju u znak podrške palestinskim teroristima, razbesneli bi se ako bi film *Rađanje nacije* bio prikazan na univerzitetima, ili ako bi Klan bio pozvan da regrutuje članove na tim mestima, i to uprkos činjenici da su palestinski teroristi linčovali i eksplozivom ubili više ljudi – uključujući i stotine ljudi obojene kože – nego što je Klan uspeo da poubija tokom svoje vladavine terorom tokom jednog stoleća. Na one koji su hvalili i podržavali ubice koji su podmetnuli dinamit pod crnačku crkvu u kojoj su stradale četiri devojčice sada se gleda kao na moralne monstrume. Ipak oni koji hvale i podržavaju teroriste koji ubijaju Jevreje, kao što je pesnik Tom Paulin, dobijaju pozive da kao počasni gosti govore po univerzitetskim kampusima.

Treba da bude jasno: palestinski civili jesu stradali u ratu koji traje već sedamdeset i tri godine, ali njihov broj je neznatan u poređenju sa brojem Palestinaca i Arapa koje su pobili Jordanci, Sirijci, Iračani i Iranci tokom tog istog perioda. Čak i poređenje nevinih žrtava u Izraelu sa žrtvama među palestinskim civilima pokazuje da je Izrael delovao veoma uzdržano. Pri tom se ne uzima u obzir činjenica da mnoge takozvane nedužne žrtve među Palestincima i nisu bile tako nedužne – oni su obezbeđivali skloništa i podržavali teroriste.

Štaviše, žrtve među Palestincima su bile posledica prvenstveno toga što su se teroristi skrivali među sopstvenim civilima, kao što je bio slučaj u Libanu, dok su žrtve među Izraelcima bile posledica direktnog ciljanja civila. Kada bi Palestinci slučajno stradali u legitimnom naporu da se spreči terorizam, Izrael bi uvek izrazio svoje iskreno žaljenje. S druge strane, kada su nedužni Izraelci stradali, Palestinci su iskreno slavili.

Godine 1994. Baruh Goldštajn, poremećeni jevrejski doktor iz Hebrona, mašinskom puškom je pokosio 29 muslimana tokom njihove molitve. Njegova porodica je tvrdila da su ga u ludilo oterali ponovljeni teroristički napadi na Jevreje. Zanimljivo je koliko su isti oni koji su uvek tvrdili da su bombaši-samoubice, kao i oni koji su ih slali, bili isprovocirani izraelskim ugnjetavanjem i tako naterani na ubistvene aktivnosti, brzo odbacili isto takve tvrdnje – kada ih je iznela izraelska porodica. Goldštajnovu individualno nedelo protiv palestinskih civila oštro je osuđeno od strane vlade Izraela i od

ogromne većine Izraelaca i Jevreja u celom svetu. To stoji u oštroj kontrastu prema reakciji Palestinaca na sopstvene „mučenike“ koji su dizali u vazduh nedužne Izraelce i Jevreje. Oni hvale te ljude, a njihove porodice dobijaju nagrade za dobro planirane zločine.

Aprila 2002, posle stotina samoubilačkih napada koji su kulminirali masakrom dvadeset i devet jevrejskih žena, dece i muškaraca tokom molitve za seder pred Pesah, izraelska armija je ušla u izbeglički logor u Dženinu koji je postao fabrika bombi i teroristički centar. Umesto da iz vazduha bombarduje teroristički centar, kao što su SAD učinile u Avganistanu, a Rusi u Čečeniji, bez rizika za svoje ljude, ali uz veliku opasnost po civile, Izrael je poslao svoju pešadiju u potrazi od kuće do kuće za teroristima i radionicama za izradu bombi – koje su i pronašli. Tada su stradala dvadeset i tri izraelska vojnika i pedeset i dva Palestinca od kojih su mnogi bili borci. Sada palestinski propagandisti to nazivaju masakrom. *Po izraelskim standardima*, smrt pedeset i dva Palestinca, od kojih neki nisu bili borci, bilo je odstupanje od norme, mada su svoje vojnike poslali u rizičnu akciju da bi na minimum smanjili broj palestinskih civilnih žrtava. Međutim, *po palestinskim terorističkim standardima*, smrt nekolicine pojedinaca, koji nisu borci, je samo još jedan prosečan dan među teroristima! Pa ipak, palestinski uzvici puni hipokrizije u vezi „masakra u Dženinu“ mogu i još uvek da se čuju, a podržava ih Agencija za izbeglice Ujedinjenih nacija (UNRWA), podržava ih i Piter Hanson, dugogodišnji apologeta i pomagač terorista. On je izraelsku akciju u Dženinu okarakterisao kao „katastrofu ljudskih prava za koju postoji samo mali broj paralela u istoriji“.

Ne samo da akcija u Dženinu nije bila ni masakr ni katastrofa bez paralele u istoriji, već je mnogi smatraju primerom kako treba voditi rat protiv terorista koji se kriju među civilima u gradskim uslovima. *Njujork Tajms* u svom izveštaju od 1. aprila 2003, izveštava o tome da vojska SAD proučava izraelska iskustva u vezi „borbe na malom prostoru“:

Zvaničnici vojske SAD su izjavili da ih posebno zanima način na koji je izraelska vojska koristila posebnu tenkovsku municiju za probijanje kroz zidove bez rušenja građevina tokom prošlogodišnjih borbi u izbegličkom logoru u Dženinu. Izrael je u Dženinu koristio i buldožere i navođene rakete koje su ispaljivane iz helikoptera da bi savladao oko 200 naoružanih ljudi unutar logora.

U ovom izveštaju citiran je izraelski vojni istoričar Martin van Kreveld koji je izjavio da su marinci, tokom njegove posete američkom vojnom logoru, bili „zainteresovani za borbu tokom sukoba sa gerilcima, naročito u naseljenim mestima, one vrste koja je vođena u Dženinu.“

Profesor van Kreveld se fokusirao na buldožere, helikoptere i „moralne i etičke probleme na koje se sigurno nailazi“ u borbi među civilima.

Urednički članak u *Njujork Tajmsu* 3. aprila 2003 podsticao je američke oficire da „pažljivije prouče i koriste teško stečene lekcije iz iskustava Izraelaca u borbi u naseljima“, pošto se tu može pronaći „dobar primer vojne taktike.“

Tu je dalje rečeno:

U ovim borbama stradalo je dvadeset i devet izraelskih vojnika, od kojih samo šest nisu stradali u borbi za izbeglički logor u Dženinu. Mada se, naravno, o broju ubijenih Palestinaca žestoko raspravlja, izraelska procena je 132 ubijenih u Nablusu i Dženinu. U poređenju sa brojem žrtava u gradskim borbama poslednjih godina – kao što su borbe u Čečeniji, gde su Rusi izgubili 1.500 vojnika tokom svog prvog napada na Grozni – ovi su brojevi zapanjujuće mali.

Glavni članak u *Atlantik Mantli*-ju iz juna 2003, koji je napisao vodeći stručnjak za terorizam Rand korporacije, takođe je fokusiran na „pouke“ koje Amerika mora da nauči iz izraelskog obračuna sa terorizmom.

Glavni članak odeljka „Ideje“ u *Boston Gloubu* analizirao je etički trening kroz koji prolaze izraelski vojnici i zaključio da „IDF nudi primer nama i drugim snagama koalicije.“ Izraelski koncept „čistog oružja“ opisan je kao „zahtev da vojnici svoj život stave na kocku da bi se izbeglo povređivanje neborbenih civila“. Od njih se takođe traži da odgovaraju „proporcionalnom silom“. Etički kod IDF, „uključen u trening svih vojnika u Izraelu“, sastavljen je „uz pomoć nekih od vodećih filozofa morala u zemlji“ i „uživa široku podršku među stanovništvom koje je inače podeljeno oko drugih pitanja“. Od svakog vojnika se traži da „dejtstvuje uz priznavanje najviše vrednosti koju ima ljudski život“ i naređuje im da „učine sve što je u njihovoj moći da izbegnu ugrožavanje života (osoba koje nisu u borbi), njihovog tela, dostojanstva i imovine; i da se uzdrže od povinovanja upadljivo nelegalnim naređenjima.“

Jedan od članova tima koji je uobličio ovaj kod je poznati mirovni aktivista, profesor Moše Halbertal koji podržava unilateralno povlačenje Izraela sa teritorija. On se slaže da je strategija Palestinaca u nedavnoj intifadi bila „brisanje razlike između osoba koje učestvuju i koje ne učestvuju u borbi, na obe strane“, tako što su ciljani izraelski civili i što su se palestinski teroristi mešali sa palestinskim civilnim stanovništvom. Pa ipak, on to vidi kao izazov koji stoji pred Izraelom da svoje odbrambene mere „usmeri protiv onih koji su podstrekači – što je zaista veliki izazov kada se ima u vidu da se među palestinskim stanovništvom nalaze hiljade podstrekača, pomoćnika, zaštitnika i podržavalaca.

Izrael se sa ovakvim izazovom suočio na mnogo bolji način nego bilo koja druga nacija koja se nalazi u sličnoj opasnosti. Po podacima iz IDF-a, koji su sačinjeni za period između septembra 2000. i marta 2003, „18% od skoro 2000 Palestinaca koje su izraelske snage ubile... bili su civili koji nisu imali nikakve veze sa terorizmom.“ To je značajno manji broj civilnih žrtava nego što su izazvale druge vojske. Profesor Mihael Valcer sa Univerziteta Princeton, veliki kritičar izraelske okupacije i autor klasika iz 1977. godine, *Pravedni i nepravedni ratovi*, napominje da je: *izraelska vojska u borbama redovno prihvatala rizike po sopstvene ljude da bi se smanjio rizik povređivanja civilnog stanovništva. Upadljiv je kontrast u poređenju sa načinom na koji su se Rusi borili u Groznom, da upotrebimo samo najnoviji primer širokog obima borbe u naseljima, a krucijalna osobina tog kontrasta je vrlo mali broj civilnih žrtava u palestinskim gradovima, uprkos žestini borbe.“*

Opisana situacija je takođe povoljnija u poređenju sa nekim borbama u Iraku, kao što ćemo uskoro videti.

Tri priče ilustruju izraelsku posvećenost proporcionalnosti i izbegavanju nepotrebnih civilnih žrtava. Prva se odnosi na izraelski napad na Salaha Šehadeja, visoko pozicioniranog komandanta Hamasa, odgovornog za stotine terorističkih bombaških napada. Vojska je u nekoliko navrata propustila priliku da ga napadne „zato što je bio sa ženom ili decom. Svaki put pošto mu je život bio pošteđen on je usmeravao dalje bombaše samoubice na Izrael.“ Drugim rečima, Izrael je bio spreman da rizikuje živote sopstvenih civila da bi sačuvarao živote palestinskih civila, uključujući i ženu istaknutog teroriste.

Drugu je priču ispričao glavnokomandujući IDF-a, Moše Jalon. Tu se radi o *obaveštajcu koji je zaustavio vazdušne snage koje su se spremale da napadnu palestinsku metu, i to tako što nije preneo potrebnu informaciju. Taj je obaveštajac smatrao – i u tome je grešio – da će operacija ugroziti civile. „Sa moralne tačke gledišta on zaslužuje pohvalu,“ komentarisao je Jalon. „Sa operativne tačke, on zaslužuje da bude uklonjen iz službe.“ Šef generalštaba je dodao da je „ponosan što ima takve operativce“, koji svoje moralne obaveze tako ozbiljno shvataju.*

Treća priča odnosi se na pešadijskog oficira izraelske vojske, po imenu Zeev, koji je opisao *dvomesečno nadgledanje palestinskog sela na Zapadnoj obali. „Svake noći iz sela se pucalo, ozbiljno se pucalo. Kada vidite osobu sa puškom znate šta treba učiniti. Ali kada vidite ne troje, ili četvoru, već 40 ljudi samo sa jednom puškom koju prebacuju jedan drugom, morate pažljivo da odaberete metu.“*

Zeev opisuje slučaj kada je jedan od njegovih drugova imao ovlašćenje komandira da puca u naoružanog protivnika, ali ispod kolena, radi ranjavanja, a

ne ubijanja. Vojnik je pucao dva puta, drugi put kada je mladić već bio pao na zemlju, i tako ga ubio.

Zeev priča kako je taj vojnik bio „poslat u zatvor i izbačen iz svoje jedinice“. Ta izjava nije mogla kasnije da bude potvrđena jer su bila data samo lična imena. Međutim, ima potvrda da su prekršio načela čovečnosti bili istraživani i gonjeni, mada ne u velikom broju. Po izveštaju *Boston Glouba* Zeev kaže da uzdržavanje pod vatrom „nije nemoguća misija“. On dodaje „Ako u sebi imaš imalo osećaja za moralno ponašanje, i ako zastaneš na čas da bi razmislio, ne bi trebalo da bude problema kod pridržavanja načela čovečnosti.“

Ne misle svi pripadnici IDF-a da je to lako. Elazar Stern, brigadni general i rukovodilac Obrazovnih jedinica IDF-a, svestan je moralnih nedoumica na koje vojnici nailaze. „Deo onoga što nacija od nas traži,“ kaže on, „jeste da noću nemirno spavamo. I ako čovek ima sreće, na kraju će znati da je uradio pravu stvar.“

Ovaj nemirni san je tipičan kod izraelskih vojnika koji moraju da donose odluke koje se tiču života i smrti, a ograničeni su krutim načelima čovečnosti. Oni ne donose uvek ispravne odluke; u magli rata se neizbežno događaju greške, naročito kada se teroristi skrivaju iza civila i namerno izazivaju nepotrebne pogibije – koje su najvažnije u njihovoj okrutnoj aritmetici smrti. Mada izraelski vojnici, kao i svi vojnici, prave greške i reaguju preterano, među njima bar postoje načela čovečnosti prema kojima se njihove akcije prosuđuju. Palestinski teroristi nemaju takva ograničenja. Naređenja koja slede glase da treba ubiti i unakaziti što je više civila moguće, i oni to čine sa velikom voljom i uz obećanje velike nagrade na nebu za svako ubijeno jevrejsko dete i ženu.

I SAD imaju načela čovečnosti, ali su ona mnogo opštija i naglašavaju čast i tradiciju. Američki vojnici imaju kod sebe kartice sa „Pravilima borbe“ koje ih instruišu da civilne mete treba izbegavati osim u slučaju samoodbrane. Kao i kod Izraelaca, ove kartice ne razrešavaju odluke život-ili-smrt koje moraju da se donose usred borbe. Peter Maas je dao dramatičan i potresan opis situacije tokom bitke u iračkom ratu, a preneo je *Njujork Tajms Magazin* 20. aprila 2003. Tu je opisana situacija u kojoj su se našli američki marinci, a koja je slična situacijama u kojima se izraelski vojnici često nalaze. Dvojicu američkih marinaca su pogodili Iračani iz kamiona u pokretu. Američki komandant je svojim vojnicima dao uputstvo da pucaju ispred svih vozila koja se približavaju. Kako se nekoliko vozila približavalo, pucano je u put ispred njih, dok je nekoliko metaka precizno pogodilo gume ili motor vozila...

Neka vozila nisu bila onesposobljena snajperskom pucnjavom, pa su nastavila da se kreću. Zbog toga su marinci vatrom zasuli vozila sve dok se nisu zaustavila...

Kasnije se pokazalo da su u vozilima bili irački civili. Očigledno su pokušavali da pobegnu od američkih bombi koje su padale iza njih, i da se udalje od Bagdada. Put kojim su išli bio je glavna saobraćajnica iz grada. Civili verovatno nisu mogli da vide marinece koji su bili u svojim maskirnim uniformama i skriveni oko puta i po krovovima zgrada. Civili su, u tom haosu, prilazili bataljonu marinaca koji je upravo izgubio svoja dva druga i kojima je rečeno da se čuvaju od bombaša-samoubica.

Civili su, jedan po jedan, pobijeni. Na par stotina metara odatle pucano je i na plavi kombi, i tu su stradala tri civila. Pored puta je ubijen i jedan starac koji se pomagao u hodu štapom. Na tom potezu od oko pola kilometra vatrom je zaustavljeno više od deset vozila. Kada je vatra utihnula, bilo je desetak leševa u civilnim odelima i bez oružja.

Pošto je vatra utihnula, komandir je uzviknuo: „Moji ljudi nisu pokazali nikakvu samilost. To je izuzetno!“

Pucano je najmanje na šest vozila. U većini je bilo leševa. Na vetrobranu plavog kombija bilo je više od 20 rupa od metaka. Na prednjim sedištimama su bila dva tela, u civilnim odelima i, koliko sam video, bez oružja. Na podu kod zadnjeg sedišta ležala je žena u crnom čadoru, takođe mrtva. Nije bilo nikakvog tereta u kolima – nikakvih kofera, bombi...

Naišao je jedan novinar koji je rekao da nije trebalo ubijati civile...

„Kako da znaš ko je ko?“ rekao je narednik Ventura. Govorio je oštro, kao da suzdržava bes. „U jednom kolima je vojnik sa automatom, u drugom su civili. Kako da znaš? Ne možeš da znaš!“

Zastao je, pa onda nastavio, i dalje uzbuđen jer je rečeno da su pogrešili.

„Jedan ovakav kombi nam je uništio tenk. Auto-bomba. Kad im kažemo da moraju da stanu – moraju da stanu,“ rekao je, misleći na civile. „Moramo da vodimo računa o svojoj bezbednosti. Nedeljama smo bacali letke na grad i govorili im da odu odatle. Ne možeš kriviti marinece za ovo što se desilo. To je sranje! Kako to misliš – uđeš u taksu u sred ratne zone?“

„Polovina izgledaju kao civili,“ nastavio je. Govorio je o paravojnim snagama. „Mislim, i meni je žao, i srce mi krvari, ali ne možeš znati ko je ko. Uradili smo više nego dovoljno da pomognemo ovim ljudima. Ne sećam se da sam ikada čitao o ratu u kome nevini nisu stradali. Nevini ljudi stradaju. Mi tu ništa ne možemo...“

Uništena vozila su bila na nekoliko stotina metara od položaja marinaca sa kojih je pucano. Marinci su mogli da sačekaju još malo, pre nego što su zapucali. Da su sačekali, možda bi se vozila zaustavila ili bi možda shvatili da su u njima samo civili. Snajper je to znao. Znao je da se na mostu dogodilo nešto tragično. I tako, dok smo u Bagdadu razgovarali, prestao je da

brani marince i počeo da priča o njihovim namerama. On i njegovi drugovi, marinci, nisu došli u Irak da buše rupe u ženama i starcima koji su samo pokušavali da se sklone na bezbedno mesto...

Pobijeni civili – precizan broj sa Dijalka mosta se verovatno nikada neće znati, a to važi i za ceo Irak – su platili najveću cenu. Ali su cenu platili i oni koji su ih pobili. Za te ljude ovaj rat nije bio čist, nije bio hirurško bombardovanje pametnim bombama. To je bio rat kakav je rat od pamtiveka, borba izbliza, krvav i surov rat, kako ga je Šerman svojevremeno opisao.

Mada je mnogo nedužnih civila stradalo na tragičan način u tom jednodnevnom boju – verovatno više nego za nedelju dana borbi od kuće do kuće u Dženinu – niko to nije nazvao masakrom. To je bila još samo jedna, sve tipičnija bitka između redovne vojske i terorista koji se kriju među civilima. Izrael, kao i Amerika, trudi se da ovakve bitke vodi pokušavajući da uspostavi odgovarajuću ravnotežu između samoodbrane i nepotrebnog rizika kome se izlažu nedužni civili.

Osim načela čovečnosti, pridržavanje kojih izraelski vojnici uvežbavaju, Vrhovni sud Izraela – što je jedinstven slučaj u svetskoj sudskoj praksi – kontroliše vojne odluke koje potpadaju pod kriterijum zakonskih normi o nepotrebnom riziku po civile. Pogledajte, na primer, izbor manjeg zla pred kojim se nalazi izraelska vojska kada nastoji da uhvati naoružanog teroristu zabarikadiranog u svojoj kući. Ako pridu kući i sruše vrata, vojnici rizikuju da budu pogođeni iz kuće, što se mnogima i dogodilo. Zbog toga je vojska razvila taktiku koja se naziva „susedska procedura“, po kojoj prvo putem glasnogovornika zahtevaju od teroriste da se preda. Ako to ne deluje, oni šalju suseda, Palestinca, koji teroristi u okruženju nosi poruku da se preda.

Po tvrdnjama IDF-a, ova „susedska procedura“ se pokazala efikasnom tokom 20 godina, spasavajući živote mnogih izraelskih vojnika, ali i Palestinaca zatvorenih u kući sa teroristom. Tokom leta 2002, ovaj je postupak doneo i prvu žrtvu među Palestincima: Nidal Abu M’Hisan je stradao tako što ga je ubio terorista jer je od njega mislio da je izraelski vojnik. Izraelci su M’Hisanu obukli neprobojni prsluk, ali ga to nije spaslo.

Rezultat ove tragedije, kada je stradao Palestinac od metka namenjenog izraelskom vojniku, nekoliko izraelskih organizacija za odbranu ljudskih prava zahtevalo je od Vrhovnog suda da se ukine dalje korišćenje „susedske procedure“. Nijedan vrhovni sud, bilo gde u svetu, ne bi uopšte uzeo u obzir ovakvu inicijativu, naročito ne dok sukobi traju. Vrhovni sud Izraela ne samo da je prihvatio zahtev u razmatranje, već je i zabranio IDF-u dalju upotrebu ove procedure, čak i u slučajevima kada komandir na terenu proceni da je rizik po civile mali i da bi time mogao da zaštititi živote svojih vojnika.

Nije poenta u tome da li je odluka ispravna ili nije – ja lično mislim da jeste – već u tome što Vrhovni sud Izraela naređuje vojsci da svoje procedure uskladi sa ulogom zakona, čak i kada to podrazumeva rizik po sopstvene vojnike. Objektivni pogled na činjenice o kojima govorimo čini da je upadljivo jasno da nijedna zemlja u istoriji svih ratova nije više štitila prava nedužnih civila svog neprijatelja nego što to čini Izrael. Pozivam svakog, i bilo koga, da imenuje zemlju koja je bila suočena sa sličnim napadima na svoje civile, a da je odgovorila sa više obzira prema civilima neprijatelja – a prihvatila rizike za svoje vojnike. To svakako nisu Velika Britanija ili SAD, koji bombarduju neprijateljske gradove, ili Francuska i Rusija koji su činili i gore stvari.

Izrael je jedina zemlja u istoriji modernog ratovanja koja nikada nije nasumično bacala bombe po neprijateljskim gradovima, s namerom da ubija nedužne civile u znak odmazde za namerno gađanje sopstvenih civila. Čak i kada je napadalo one delove Bejruta u kojima su se nalazili teroristi, izraelsko vazduhoplovstvo je činilo velike napore – ne uvek sa uspehom – da izbegne nepotrebne žrtve među civilima.

Treba se setiti slučaja kada je Izrael, da bi se zaštitio od terorizma baziranog u Bejrutu, 1982. godine poslao grupu vojnika – koju je vodio general-major Ehud Barak, obučen u žensko odelo – da neutrališu teroriste zabarikadirane u kući koja im je bila baza, umesto da bombarduje zgradu iz vazduha i postigne isto – ali uz mnogo više žrtava. Ovo je tipičan slučaj izraelskog delovanja „na malo“, umesto pristupa „na veliko“, kod suzbijanja terorizma. Mogu se kritikovati izraelski vazdušni napadi na Bejrut – kao što sam učinio i ja i mnogi Izraelci – ali okarakterisati izraelske samoodbrambene akcije (ponekad preterane) kao genocid, i porediti ih sa nacističkim zločinima, znači upustiti se u nikako suptilan oblik međunarodnog antisemitizma. Zanimljivo je i od značaja da neprijatelj Izraela nikada jevrejsku državu ne poredi sa Musolinijevom Italijom, ili Staljinovim Sovjetskim Savezom, ili sa Hirohitovim Japanom – samo i uvek sa Hitlerovom nacističkom Nemačkom. Poređenje je opsceno, antisemitsko u svojoj nameri i u efektu.

Izrael bi, zaparavo, trebalo porediti sa SAD, pošto obe ove zemlje čine značajne napore da svoje trupe obuču da izbegavaju civilne žrtve, u čemu ne uspevaju uvek. U svojoj knjizi *Pravedan rat protiv terora*, Žan Betke Elštajn, filozofkinja sa Univerziteta u Čikagu, pravi oštru razliku između obrazovnih filmova koji se pokazuju vojnicima SAD (slični su filmovima koje gledaju izraelski vojnici), sa obrazovnim filmovima koje posmatraju svi regruti islamskog terorizma:

U američkim obrazovnim filmovima ima mnogo slučajeva kada je „sve pošlo naopako“. „Naopako“ ne podrazumeva samo američke vojne gubitke već i nenamerno usmrćivanje civila. U filmovima se

postavlja pitanje: Kako sprečiti te gubitke? Niko ne odobrava da se takva ubistva nazivaju „višom silom“, ili nečim što je učinjeno „u Božje ime“.

(Islamski teroristički) video (koji se „rutinski“ prikazuje po mnogim radikalnim džamijama, uključujući i onu u koju su odlazili Zaharija Musaui i Ričard Rid) prikazuje neprijatelje kojima se nožem seče glava pošto su razoružani – nešto što je striktno zabranjeno zakonima ratovanja. Pripovedač u filmu govori: „Morate da ubijate u ime Alaha sve dok vas ne ubiju. Tako ćete steći svoje večno mesto u Raju. Ceo islamski svet treba da ustane u borbi protiv bolesnih nevernika. Zastava Džihada treba da se viori visoko. Naši neprijatelji ratuju u ime Satane. Vi ratujete u ime Boga.“

Gledalac čuje „uzbuđene uzvike militanata koji su primetili da je jedan od vojnika još živ. ‘Mrda se’ više jedan vojnik. Jedan drugi se mirno saginje i prelazi nožem preko grla ranjenog vojnika. Tokom trajanja filma, pet puta se prikazuje kako srce pumpa krv iz presečene karotide.“

Od 11. septembra, a naročito tokom rata u Iraku, vlada SAD je učinila praktično sve greške za koje se Izrael osuđuje. Zaista, mnoge greške koje je učinio Izrael – a koje su zatim ponovile SAD – osudile su same SAD u godišnjem izveštaju Stejt Departmenta o ljudskim pravima. Na primer, vojnici SAD su pucali u masu Iračana koji su demonstrirali, ubivši više od 12 ljudi, uključujući i dvoje dece ispod 11 godina. Vojnici su, kao što su učinili i izraelski vojnici u sličnoj situaciji, tvrdili da je prvo na njih pucano iz mase. Američka vlada je takođe istakla, kao što je na sličan način učinila i izraelska vlada, da borbene trupe nisu uvežbane da kontrolišu nered na ulicama, da će ponekad reagovati preterano na provokacije iz mase koja baca kamenice, bombe i iz koje se puca. I američki vojnici su bili optuženi da su prvo pucali a tek posle postavljali pitanja na kontrolnim punktovima kojima su prilazila neidentifikovana vozila koja se nisu zaustavljala kada im je to naredeno. SAD su navele dva slučaja u kojima su vozila koja se nisu zaustavila izazvala pogibiju američkih vojnika. Pošto je jedna naizgled trudna žena aktivirala bombu koju je nosila, kada su ubijeni i povređeni američki vojnici, Amerikanci su agresivnije reagovali u sličnim situacijama. Američke vlasti su na duže vreme zatvorile na stotine ljudi osumnjičenih za terorizam, islamskih militarista i drugih. Amerikanci su primenili pritisak koji se graničio sa ne-smrtonosnim mučenjem, da bi došli do informacija potrebnih za sprečavanje daljih terorističkih napada. Poredeći ove postupke ne želim da izdvojim i optužim SAD – kao što to mnogi čine sa Izraelom. I SAD i Izrael su se ponašali neuporedivo bolje nego druge zemlje koje su suočene sa terorizmom i ratovanjem po gradovima. Poređenje sa Rusima u Čečeniji i Francuzima u Alžiru izdvajaju SAD i Izrael u povoljnom svetlu. Niti želim da kažem da dva zla čine

jedno dobro. I SAD i Izrael trpe opravdane kritike kada učine grešku, ali to važi i za druge nacije. Ono što želim da istaknem je da je međunarodna zajednica spremna – zaista je željna – da oslika Izrael kao jedinstvenog i „najvećeg“ prekršioca ljudskih prava, dok objektivna uporedna procena dokazuje da, mada je činio greške i ponekad preterano reagovao, Izrael ima ponašanje ravno najboljem ponašanju na svetu. Možda i jeste najbolje – kada se uzmu u obzir okolnosti u kojima živi.

Profesor Fransis Bojl, američki profesor prava koji je postao glasnogovornik palestinskih terorističkih grupa, ima pravo u jednom: tokom arapsko-palestinsko-izraelskog sukoba jedna strana je pokušala da izvrši genocid. Proklamovani arapski rat uništenja iz 1948, ciljanje izraelskih gradova od strane arapskih armija tokom ratova 1948, 1967, 1973, neprekidni teroristički napadi u kojima su stradale hiljade Izraelaca, Jevreja i drugih civila, može da se okarakterise kao genocid. Izraelske napore da se civili zaštite od masovnih ubistava tako što se napadaju arapske vojne mete, samo zaslepljena, zadržta osoba, koja koristi orvelijanski izvrnuti govor, može da upotrebi protiv naroda koji je prava žrtva najgoreg oblika genocida.

Možda se od profesora Bojla, dugogodišnjeg propagandiste palestinskog terorizma, i ne može očekivati ništa bolje, ali svakako treba više očekivati od dobitnika Nobelove nagrade, kao što je Hoze Saramago, koji je nedavno izraelske napore da svoje civile zaštiti od terorizma okarakterisao kao „zločin uporediv sa Aušvicom“. Kada su ga pritisli pitanjem „gde su gasne komore?“, odgovorio je: „Još nisu stigle“. Ovaj odvratni komentar je zapravo opscen i može da se objasni samo neograničenim neznanjem ili duboko usađenom iracionalnom mržnjom prema jevrejskoj državi. Neznanje, međutim, ne može da objasni navodno „izveštavanje“ „novinara“ kao što je Kros Hedžis, koja je tvrdila da je lično gledala izraelske vojnike kako „uteruju decu kao miševе u klopku i ubijaju ih iz zabave.“ Ovakvo izveštavanje spada u red izveštaja kao što je objavljen u saudijskim novinama *Al-Rijad* 10. marta 2002, gde je opisana „dobro dokumentovana činjenica“ da Jevreji „upotrebljavaju krv hrišćanske i muslimanske dece ispod 10 godina“ da bi „pripremili pecivo za svoje praznike.“

Preveo Brane Popović

Alen Deršovic rođen 1. septembra 1938. je američki advokat, pravnik i pisac. Stručnjak je na polju američkog ustavnog i krivičnog prava, kao i građanskih sloboda. Deo karijere proveo je na Pravnom fakultetu Univerziteta Harvard, gde je 1967, sa svojih 28 godina, postao najmlađi redovni profesor u istoriji.

Šosberger saga o tri veka

Promocija knjige Josipa Šosbergera "Šosberger saga o tri veka" održana je u Gradskoj kući u Novom Sadu. O knjizi su, pored autora, govorili urednik Minja Lagator i likovni urednik Svetislav Todorović, uz moderiranje Ilije Tucića, a prisutne je pozdravio član Gradskog veća za kulturu Dalibor Rožić.

"Priča o porodici Šosberger je fascinantna iz više razloga. Već i to što postoji u Novom Sadu 300 godina, je dovoljno da zasluži pažnju, ali tek biografije članova stare jevrejske porodice su inspirativne i zavređuju da o njima postoji svedočanstvo. Zapisi o životu ljudi koji su nosili to prezime u različitim epohama, i koji su uticali na život zajednice, na njen razvoj, a koji su bili svedoci važnih istorijskih događaja za Novi Sad, sigurno treba da budu sačuvani u hronici našeg grada, i predstavljeni široj javnosti. Čestitam autoru što je, posvećenim, dugogodišnjim istraživanjem, došao do podataka koji su objedinjeni u ovom vrednom delu", naglasio je Rožić.

U Gradskoj kući Novog Sada

Knjiga "Šosberger saga o tri veka" govori o istoriji jedne od najstarijih jevrejskih porodica u Novom Sadu, a istovremeno prati razvoj grada, beležeći značajne događaje.

Kako se kaže u kratkom prikazu knjige, jevrejski narod karakterišu stalne seobe i migracije u potrazi za boljim mestom življenja. Kao jedan od primera takve sudbine, nastala je hronika o migraciji jedne porodice, iz Moravske u ove krajeve, kao i o njenom životu i razvoju. Osnova za knjigu bila su mnoga dokumenta prikupljena više decenija u arhivima i muzejima u Slovačkoj, Mađarskoj i Vojvodini.

Masoni nisu tajno društvo, ali jesu društvo s tajnom

"Verska i politička pripadnost za nas nema značaja. Rasprava o religiji i politici su za masone zabranjene teme, a pitanja vezana za njih najveći greh. Naši temeljni postulati su poštenje, tolerantnost, mudrost i humanost" – kaže za naš portal četvrti u generaciji slobodnih zidara od ukupno 11 kolena ugledne jevrejske porodice koja je između 17. i 18. veka u Novi Sad došla iz Šašnica u severnoj Slovačkoj.

Josip Šosberger

Novosađanin Josip Šosberger autor je i knjige "Masoni u Vojvodini 1785-1940", na čijih je više od 800 strana stalo mnoštvo potpuno nepoznatih dokumenata, kao i više stotina imena slobodnih zidara.

- Masoni nisu nikakvo tajno društvo, ali jesu društvo sa tajnom. U svakoj zemlji u kojoj deluju registrovani su u državnim institucijama u skladu sa njenim zakonima. Kad je o tajnama reč, one postoje, pa ja, recimo, mogu da vam govorim sve o sebi, ali ne i o drugim članovima lože "Mitropolit Stratimirović" kojoj pripadam – objašnjava naš sagovornik.

Obavijena velom tajni, priča o masonima isprepletana je istorijskim događajima, koji su uticali na razvoj udruživanja braće kroz vekove. Često zabranjivani, uspeali su da odolevaju preprekama, i da osnivaju lože koje traju i danas. U pojedinim porodicama masonske ideje su se prenosile s kolena na koleno, što je i slučaj u porodici Šosberger.

- Pre mene, masoni su bili rođeni stric mog oca Eugen, kao i moji stariji preci dr Aleksandar i dr Geršon Šosberger. Loža kojoj pripadam, jedna je od onih koje su pod zaštitom Regularne velike lože Srbije – kaže Josip.

Njegov predak dr Aleksandar Šosberger (1873-1944) bio je prvi ginekolog specijalista u Novom Sadu u kojem je, u aprilu 1910. obavio i prvi carski rez. Uz to, osnovao je i pokrajinsku bolnicu, prvu bolnicu

paviljonskog tipa u južnom delu tadašnje Austro-ugarske.

Još kao dete, naš sagovornik susreo se sa masonskim obeležjima u kući, a jedna od njih je i stolica sa klapnom koja je strogo čuvana u porodici. Objašnjenje o tome šta ona predstavlja za njegovu porodicu dobio je tek kasnije.

- *Stric je stolicu doneo kući početkom četrdesetih godina prošlog veka, kada je tadašnja loža rasformirana. Preživela je rat i moj otac ju je čuvao. Uvek sam se, kao klinac, pitao – iz kog razloga imamo “bioskopsku” stolicu u kući? Otac mi je govorio da će mi objasniti, ali kad malo porastem. Potom mi je otac rekao da je to stolica od mog dede i da je iz masonske lože. Naravno da je usledilo i drugo pitanje, jer o masonima nisam ništa znao. Otac mi je tada govorio, da neću shvatiti, ali da su masoni ljudi koji daju... Tako sam i zapamtio. I dan danas stolica postoji i dalje se čuva – kaže Šosberger.*

Počeci masonerije vezuju se za Englesku i 1717. godinu. U svetu danas ima više od 200 velikih loža i velikih orijenata, od kojih je 100 samo u Severnoj Americi. U tim organizacijama trenutno ima između tri i četiri, a po nekim i pet miliona slobodnih zidara, u zavisnosti od toga da li se gleda broj samo takozvanih “priznatih” masona ili se računaju sve organizacije koje se izdaju kao masonske.

- *U naše krajeve Zidarstvo je došlo na dva načina. Prvi u Srbiju, ispod Dunava je pristizao iz Italije i delom iz Mađarske, uglavnom preko stranih oficira i diplomata. Drugi se tiče Vojvodine i vezano je za Austrougrasku monarhiju. Prva loža “Probitas” osnovana je 1785. na Petrovaradinskoj tvrđavi. Bila je oficirska loža i osnovao ju je tadašnji vođa narodne odbrane carski oficir, grof Andreas Hadik (1710-1790). Bio je miljenik Marije Terezije zbog uspeha u vojsci i komadant Petrovaradinske tvrđave. To je bila loža za vojna lica, a kasnije su joj pristupali i ostali građani. To nam je sve poznato, jer je jedan policijski žbir iz ovih kraljeva, javljao Beču kako se ovdje čudna društva okupljaju... Hadika je posle smrti, zamenio jevrejski veletrogovac Simon Hiršl (1764-1856) – priča naš sagovornik.*

Tadašnji karlovački mitropolit Stefan Stratimirović (1757-1836), takođe je bio slobodni zidar. Hadik, Hiršl i Stratimirović su, dakle, bili preteče masonerije na severu današnje Srbije, a od slobodnih zidara tu je i episkop budimski i bački Platon Atanacković (1787-1867), jedan od najznačajnijih uglednika SPC svog doba. On je bio i veliki dobrotvor koji je u Somboru za školovanje siromašnih đaka tamošnje učiteljske škole, inače prve u Srba uopšte, osnovao Fond “Platoneum”.

- *Smrcu Marije Terezije dolazi do zabrane rada slobodnog zidarstva i to traje sve do 1870. godine. Bilo je pokušaja da se osnuju lože. Uspelo je ali je ubrzo moralo biti ugašeno, jer je policija zabranjivala takvu vrstu delovanja – kaže Šosberger.*

Ponovo buđenje slobodnog zidarstva počinje krajem 19 veka, a pod uticajem iz Mađarske. Mnogi koji su odlazili na školovanje u Budimpeštu su pristupali tamošnjim ložama. Pokazao se, ubrzo, interes za osnivanjem loža u Vojvodini, ali Novi Sad u tome nije prednjačio.

- *Prva loža je bila je u Velikom Bečkereku, potom u Vršcu, zatim u Beloj crkvi, pa 1875. godine u decembru na molbu sedam masona iz Novog Sada, već 1876. godine osnovana je loža “Libertas”. Okupljala je: Srbe, Nemce i Jevreje. Prvi starešina bio je apotekar Karl Grosinger. Vrlo brzo, loža je okupila mnoge viđene i ugledne Novosađane te je 1876. godine brojala 17 članova – objašnjava Josip.*

Među Srbima, u građanstvu su se isticali Stevan Popović Pecija, senator u mađarskom parlamentu i gradonačelnik Novog Sada, Teofil Popović Pecija, veletrogovac, Vasilije Popović, direktor škole i brat Đure Daničića, arhitekta Jovan Trebić i drugi. Posle 21 godine rada, 1896. loža je ugašena zbog tadašnje zabrane rada slobodnozidarskih loža u Austrougarskoj monarhiji.

Posle toga nastaje velika pauza od skoro 20 godina. Odziv Vojvodana prema slobodnom zidarstvu je bio veliki, te je Mađarska rešila da razvije masoneriju osnivanjem takozvanih venčiča. Trebalo je da ih se osnuje pet. Osnovani su u Velikom Bečkereku (1911), Beloj Crkvi (1912), Bačkoj Palanci (1912), Novom Sadu (1913), ali je u Kikindi to preduhitrio Veliki rat. Konačna zabrana rada Slobodnog zidarstva u Mađarskoj stupa na snagu 1919. godine.

- *U novoj kraljevini SHS masoni se okupljaju u Hrvatskoj i osnivaju svoju simboličku veliku ložu “Ljubav bližnjeg” i dobijaju jednog velikog majstora koji je bio jugoslovenski nastrojen - doktor Adolfo Mihalić. On već tada kaže da će biti najsretniji kada beogradska braća prihvate da organizuju veliku zajedničku ložu, što se i dešava 1919. godine, u junu, u Zagrebu. To je bila Velika loža SHS “Jugoslavija” i oni su bili, zapravo, brži od istorije. Država će tek kasnije dobiti svoj naziv – otkriva naš sagovornik.*

Novi Sad se u dokumentima pojavljuje 1924. godine kada je održan prvi sastanak takozvanog venčiča “Stratimirović”, u zgradi u Sremskoj 7, gde je Zavod za izdavanje udžbenika. Dve godine kasnije u tom prostoru uneta je svetlost u Ložu “Stratimitović” Novi Sad i tada počinje rad. Već sledeće godine prostor postaje tesan i sele se u zgradu Matice srpske, tadašnje zgrade Berze. Potom se sele u Miletićevu 10. Istovremeno, osnivaju se humanitarne organizacije (jedanaest). Jedna od njih je bila za prevaspitanje i reafirmaciju bivših zatvorenika. Osnivač je bio dr Vladimir Belajčić, novosadski sudija, a kasnije predsednik okružnog i apelacionog suda. Udruženje je služilo da pomogne zatvorenici da se lakše snađu u životu nakon odslužene kazne.

- O doktoru Vladimiru Belajčiću mogu pričati satima. Ne kao o masonu, već prvenstveno kao o čoveku. On je osiječki Srbin. Odlazi u Budimpeštu, završava pravo. Vraća se u Novi Sad i tu počinje svoju karijeru. Bio je sudija i zamenik predsednika Sokolske organizacije Jugoslavije, u periodu kada je njen predsednik bio kralj Aleksandar I. Bio je jedan elegantan gospodin i govorio je 12 jezika. Bio je čudo od čoveka. Dva puta je bio starešina u normalnim, a dva puta u nenormalnim uslovima. Jako težak momenat za masona bio je kada je ubijen kralj Aleksandar I. Neko je proneo glas da je ubica Jevrejin, a potom da je to bio mason. Trebalo je dosta vremena da se dokaže istina. Bio je poslednji starešina pred gašenje organizacije, kada to niko nije želeo. Posle okupacije, Mađari su mu pretili da će ga ubiti ako ne ode iz Novog Sada, pa je otišao u Beograd. Tu je bio od 1941. do 1944. godine. Tamo ga je uhvatio Milan Nedić, koji je tražio da obnovi Sokolsku organizaciju. On je to odbio i pao u nemilost. Radio je kao pomoćni advokat i nekako preživeo rat.

- Onda su mu dojavili da je na listi za odstrel Nemaca pa je otišao u Pranjane, gde je bio saveznički aerodrom, blizu Čačka. Tu je bio i Dražin štab. Dobio je zadatak od Draže Mihajlovića da lobira za njega kod braće masona, da je njegova istina prava, a ne Titova. On odlazi savezničkim avionom za Italiju, međutim, ni reči o Draži nije pomenuo. Teško je živio u Italiji, pa je 1959. godine prebačen u Štokholm u kancelarije UN. Imao sam tu čast i sreću da upoznam njegovog sina Dušana, koji mi je pričao da je ondašnja UDBA znala gde se njegov otac nalazi, i da su znali kakav je zadatak dobio, ali da ga nije obavio. Dušan je 1960. godine dobio vizu da poseti oca. Brat i njegova majka, Dušanova supruga morali su da sačekaju sledeći termin. Dušan ga je posetio i vratio se kući. U međuvremenu Vladimiru je tamo organizovana manja rođendanska zabava. Održao je zdravicu seo i preminuo na svoj 61. rođendan. Nažalost, nije stigao da se vrati u Jugoslaviju – priča Josip.

Na spisku masona koji prvi put obelodanjuje upravo Šosbergerova knjiga je i dr Ignjat Pavlas (1885-1942), a mason je bio i Daka Popović (1886-1967), koji je 1924. projektovao i izgradio novosadski stadion "Karađorđe", dugogodišnji gradonačelnik dr Branislav Borota, arhitekta Đorđe Tabaković i mnogi drugi.

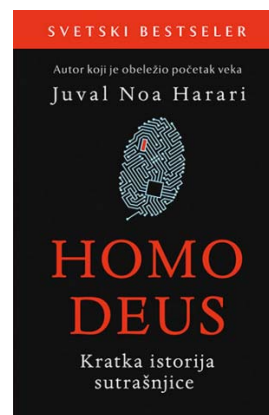
Izvor: mojnovisad.com / Fotografija: Aleksandar Jovanović/mojnovisad.com

Juval Noa Harari

Homo Deus

Kratka istorija sutrašnjice

Autor koji je obeležio početak
veka

Svojim jedinstvenim stilom, kojim je opčinio milione čitalaca širom sveta, Harari nam ukazuje da su ljudi uspeli ono što deluje nemoguće: da zauzdaju glad, zarazne bolesti i rat. Pretvorili su ih iz nerazumljivih i nekontrolisanih sila prirode u izazove kojima je moguće upravljati. Prvi put više ljudi umire od prevelikog unosa hrane nego od gladi; više ljudi ode s ovog sveta usled starosti nego zbog zaraznih bolesti; više ljudi počinu samoubistvo nego što strada u akcijama vojnika, terorista i kriminalaca zajedno...

Šta će sada biti prioritetni problemi čovečanstva umesto gladi, bolesti i rata? Kakvu ćemo sudbinu nameniti ljudskom rodu, kao samoproklamovani bogovi planete Zemlje, koje korake ćemo preduzimati da to ostvarimo? *Homo Deus* istražuje projekte, snove i noćne more koji će oblikovati dvadeset prvi vek – od prevazilaženja smrti do stvaranja veštačkog života. Pred nama su osnovna pitanja na koja moramo da damo odgovore: u kom pravcu ćemo se dalje kretati? I kako ćemo zaštititi ovaj krhki svet od sopstvenih destruktivnih moći? Pred nama je sledeća faza evolucije: *Homo Deus*.

Juval Noa Harari

„Ovo je vrlo inteligentna knjiga, puna oštrih uvida britkog i duhovitog uma. Čudesno delo koje vas zavodi i lagano opušta, naizgled lepršavo, sa ledenom oštricom razuma u središtu. Neodoljiv recept za rađanje novih ideja.“

Guardian

„Uzbudljivo je čitati tekst ovako talentovanog autora koji čitaocima pruža sveže, nove uglove gledanja na ono što su mislili da znaju.“

Financial Times

Juval Noa Harari rođen je u Haifi, u Izraelu 1976. godine, diplomirao je na Univerzitetu u Oksfordu 2002. Profesor Harari je stručnjak za istoriju sveta, srednjovekovnu i vojnu istoriju. Trenutno je usmeren ka istraživanju sledećih makro-istorijskih pitanja: Koji je odnos između istorije i biologije? Kakva je suštinska razlika između homo sapijensa i životinja? Postoji li pravda u istoriji? Ima li istorija svoj pravac? Da li ljudi postaju srećniji tokom istorije? Koje i kakve etičke dileme pred nas postavlja uspon tehnologije u 21. veku.

Dobitnik je mnogih međunarodnih nagrada, a postao je poznat širom sveta nakon što je objavio knjigu *Sapijens: kratka istorija čovečanstva*, koja je prevedena na više od 50 jezika. Dve godine kasnije, objavio je i knjigu *Homo deus: kratka istorija sutrašnjice*, koja je prodana u više od 4.000.000 primeraka i takođe prevedena na više od 50 jezika. Očekuje se i njegova knjiga *21 lekcija za 21. vek* u kojoj se posle pogleda u prošlost u *Sapijensu* i zagledanosti u budućnost u *Homo deusu* zaustavlja u sadašnjem trenutku i daje odgovore na ključna pitanja: Šta nam se sad upravo događa? Koji su današnji najveći izazovi i izbori? Na šta bi trebalo da obratimo posebnu pažnju?

Profesor Harari širom sveta drži predavanja na kojima predstavlja teme iz svojih knjiga i članaka, a redovno objavljuje u časopisima kao što su *Guardian*, *Financial Times*, *The Times*, *Nature magazine* i *Wall Street Journal*.

Često volontira za mnoge humanitarne organizacije i obraća se publici na otvorenim predavanjima kojima svi mogu da prisustvuju.

U ovom broju

Peter Sloterdijk: *Kapitalizam i kleptokracija*
Furio Jesi – Károly Kerényi: *Demon i mit*
Alen Deršovic: *Obrana Izraela (8)*
Josip Šosberger: *Šosberger saga o tri veka*
Slađana Aničić: *Masoni nisu tajno društvo*
... Juval Noa Harari

Alia Mundi

Magazin za kulturnu raznolikost

<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>

<http://aliamundimagazin.wixsite.com/aliamundi>

Ne zaboravite da otvorite

www.makabijada.com

http://balkan-sehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar

www.cendo.hr

Lamed

List za radoznale

Redakcija - *Ivan L Ninić*

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

4226803 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ivan.ninic667@gmail.com

<https://listzaradoznale.wixsite.com/lamed>

Logo Lameda je rad slikarke

Simonide Perice Uth iz Vašingtona